

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

TBILISI - 2017

Kitabın orijinal adı:
Genç Peygamber və Genç Dostları

Müəllif:
Mehmet Lütfi Arslan

Nəşrə Hazırlayan:
t.f.d Abbas QURBANOV
Hacı BƏKİROĞLU

Anadolu türkcəsindən
Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıran:
Tural NƏSİROV

Bədii redaktor:
Əziz SULTANOV

Dizayn:
Nicat QƏRİBOV
Elsevər ƏHMƏDOV

წიგნი დაბეჭდილია სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა
საამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს ინიციატივით და რეკომენდაციით

**Bu kitab Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsinin şərqİ Gürcüs-
tan müftiliyinin elmi şurasının təşəbbüsü və məsləhəti ilə nəşr olunub.**

სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა საამმართველო
მადლობას უხდის საქართველოს ახალგაზრდობის დახმარების და
საგანმანათლებლო საზოგადოებას წიგნის გამოცემის ნებართვისათვის

**Bu kitabın nəşrinə icazə verdiyinə görə Bütün Gürcüstan
Müsəlmanları idarəsi Gürcüstan Gənclərinə Yardım və Maarifləndirmə
Təşkilatına təşəkkür edir.**

Esma Oniani st 23, Tbilisi, Georgia,
Tel: (+995) 32 253 16 30,
Mob: (+995) 577 62 30 31,
(+995) 599 54 12 92,
ID: 401960794, Postal Code: 0159
E_mail: info.amag77@gmail.com

ახალგაზრდა შუამავალი
და
მისი ახალგაზრდა მეგობრები

GƏNC PEYĞƏMBƏR VƏ GƏNC DOSTLARI

მეჰმეთ ლუთფი არსლანი

Mehmet Lütfi ARSLAN

TBILISI - 2017

Mehmet Lütfi Arslan

1 972 - ci ildə Vezirköprüdə anadan olmuş, ibtidai və orta təhsilini Merzifonda almışdır. Həmçinin o, biznes və iqtisadiyyat ixtisası üzrə ali təhsil almış, 1997-ci ildən etibarən “Altınoluk” jurnalının redaksiyasında yazı işləri şöbəsində və “Altınoluk English”, “Altınoluk Portal” və “Söz ola” jurnallarının redaktoru işləmişdir. 2000-2002-ci illərdə ABŞ-ın Corctaun Universitetində informasiya ixtisası üzrə magistratura təhsili alan müəllif 2011- ci ildə Marmara Universiteti Sosial Elmlər İnstitutunda iqtisadiyyat tarixi ixtisası üzrə doktorantura təhsilini tamamlayaraq elmlər doktoru dərəcəsinə yiyələnmişdir. Hazırda “Genç dergi” jurnalının redaktoru kimi fəaliyyət göstərir və gənclərlə əlaqədar təşkil olunan sivil cəmiyyət və ictimai məsuliyyət məzmunlu layihələrdə iştirak edir. Evlidir və üç övladı var.

ÖN SÖZ

Istanbul. İzdihamlı bir bazar. Bazarın işlək bir guşə-sində pulsuz kitab paylayan bir stend. Paylanan kitab aləmlərə rəhmət olaraq göndərilmiş Peyğəmbərimiz haqqındadır. Stendin yanındakı məsul şəxs maraqlananlara əlindən gələn köməyi göstərməyə çalışır. Ordan keçən bir qadın soruşur: “Burda neyləyirsiniz?” Məsul şəxs cavab verir: “Peyğəmbərimiz haqqında bir kitab paylayırıq”. Qadın stenddəki kitablara baxaraq dodağını büzüb deyir: “Hə, o çoxarvadlı deyirsiniz?” Elə bu dəmdə, sanki yerə od düşür. Bu odun bir qisminin stendin yanında duran o məsul şəxsin ürəyinə düşdüyünü təxmin etmək olar. Çünki qeyri-adi səs tonu və acı bir təbəssümlə qadına belə deyir: “İcazə verin, bu çoxarvadlı adam haqqında sizə bir az məlumat verim”. Qadın razılaşır və təxminən yarım saat ona qulaq asır, yarım saatdan sonra isə gedərkən stenddəki xatirə dəftərinə bu sözləri yazır: “Ya Rəsulallah! Kaş sənin dövründə yaşayaydım və səninlə evlənməyə can atan qadınlardan biri də mən olaydım!..”

Görəsən, o məsul şəxs qadının inadkar qəlbini qısa müddətdə sevən bir qəlbə çevirmək üçün ona nələr danışmış? O gəncin nələr danışdığı o qədər də önəmli deyil. Onsuz da, Peyğəmbərimizin həyatından bəhs edən kitabların məzmunu bəllidir; xüsusən də, o qadını maraqlandıran məsələ barədə yazılanlar. Maraqlısı odur ki, görəsən, o gənc Peyğəmbərini öz qəlbinə necə həkk edibmiş, Peyğəmbərimizi qəlbində necə yaşadır, necə təmsil edir və ondan danışanda hansı hissləri keçirirmiş. Qəlbini Peyğəmbər sevgisi ilə dolu insanların şəxsin söylədiyi hər bir söz, əlbəttə ki, səmimi-qəlbdən deyilir. Səmimi-qəlbdən deyilən sözlər isə müxatəbin qəlbinə yol tapır. Əgər danışan şəxsin istedadı və qarşı tərəfin nə-

sibində həmin sevgidən istifadə varsa onu özüne bənzədə bilər. Peyğəmbərimiz haqqında nə qədər oxusaq və müzakirə etsək də, onu qəlbimizdə yaşatmasaq, və hiss etməsək, öyrəndiklərimizin faydasını görə bilmərik.

Bu hadisədən başqa bir sual da meydana gəlir: görəsən, biz 15-20 dəqiqəlik bir zaman kəsiyində Peyğəmbərimiz haqqında nələr danışa bilərik? Bəli, biz də belə bir vəziyyətlə qarşılaşa bilərik, amma onu tanımadan və onun haqqında bildiklərimizi qəlbimizə həkk etmədən müxatəbimizə ondan bəhs edə bilmərik. Onu tanımaq və qəlbimizə həkk etməyə isə onun həyatına edəcəyimiz təfəkkür səyahət ilə başlamalıyıq. Bizə hansı yöndən müraciət etdiyini anlamaq üçün onun üzleşdiyi hər bir hadisəni, danışdığı hər bir hekayəni, söylədiyi hər bir hədisi, sünnəsini və həyatının hər bir səhifəsini yenidən maraqla araşdırmalıyıq.

Elə bu kitab da məhz bu maraq və səylə meydana gəlmiş yazılardan ibarətdir. “Gənc Peyğəmbər və gənc dostları” vaxtilə “Genç dergi” adlı jurnalımızın üz qabığındakı ifadə olmaqla bərabər, sonralar Anadoluda keçirilən bir çox konfransın adı və ilham mənbəyi olmuşdur, daha sonra isə Peyğəmbərimizin gəncliyini anlamağa çalışan yazılardan meydana gəlmiş bu kitabın adına çevrilmişdir.

Rəbbimiz Rəsulullahı anlamaq və ondan örnək almaq üçün etdiyimiz səyləri davamlı eləsin! Səyimiz davam etdikcə ona tərəf yol almağa da davam etmiş olacağıq ki, bu da qazanacağımız hər bir faydanın mənbəyi olacaq.

Səy və dua etmək bizdən, uğur isə Rəbbimizdəndir.

Gənc Peyğəmbər Və Gənc Dostları

“Gənc Peyğəmbər...” Bu ifadə Muəmməd İqbalə məxsus olsa da, biz də ondan istifadə edərək ən gözəl insanı “gənc”, dostlarını isə “gənc dostlar” adlandırdıq və gördük ki, gənclik ona çox yaraşır. O, gənc kimi yaşamış, gənc kimi baxmış, gənc kimi görmüş və hətta gənc kimi vəfat etmişdir; vəfatından bir az əvvəl gözlerini açarkən başının üstündə möhtərəm qızının ağladığını görərək demişdir: “Ağlama, qızım, atan bir daha ağrı-a-cı çəkməyəcək”. Vəfat edərkən belə o əbədi gələcəyin müjdəsini verə bilmək həyəcanı... Budur gənclik!

Əgər gənclik bioloji yaş dövründən əlavə, həm də bir növ, sürəkli bir həyəcan və tükənməz bir əzmdir və təkcə etdikləri ilə deyil, həm də edəcəkləri ilə yaşayan şəxsə gənc deyilsə, onda elə Rəsulullah (s.ə.s) da, gənc kimi yaşamış və həmişə gənc qalmışdır. O, daim ümidli olmuş, əsla sarsılmamış, və hər zaman mətanətini qorumuşdur. Həmçinin son nəfəsinədək daha çox insan onun çağırışına səs versin deyərək, tükənməz bir səylə mübarizəsinə davam etmişdir. Bununla bağlı misallar çəkməzdən öncə bəzi nüansları vurğulamalıyıq.

O, daim ümidli olmuş, əsla sarsılmamış, həmişə təzə-tər olmuş, son nəfəsinədək tükənməz bir səylə mübarizəsinə davam etmişdir.

Qəlbimizlə anlamaq...

Rəsulullahı hansı yöndən yanaşırıqsa yanaşaq, ondan həyatımızı qiymətləndirəcək və nə axtardığımıza dair bir cavablar taparıq. Ona istər gənc, istər yetkin, istər diplomat, istər tacir, istər ata, istərsə də yetim kimi, bir sözlə, istənilən yöndən yaxınlaşsaq kamilliyə və gözəl aqibətə nail olarıq. Odur ki, onun həyatı haqqında aparılan tədqiqatlar müxtəlifliyimizə və modern dünyanın xaosuna içində nizamsızlaşan həyatımızı nizama salmağa kömək edəcək. Başqa sözlə, onun həyatı çalışan elmi tədqiqat işləri onun zənginliyinə baxıb özümüzü daha yaxşı tanımağımıza təkan verəcək. Bu baxımdan, onun ümumi şəkildə həyatından bəhs edən tədqiqatlarla yanaşı, onun hər bir xüsusiyyətindən bəhs edən tədqiqatlara da ehtiyacımız var. Bizim İqbaldan ilham alaraq istifadə etdiyimiz “Gənc Peyğəmbər” məfumu onu bir gənc kimi araşdırmağa çalışan əlahiddə bir səyin məhsuludur. Bizcə, bu tədqiqat bir çox yöndən Peyğəmbərimizin necə göründüyünə dair baxış bucağı meydana gətirəcəyinə imkan yaradacaq.

Rəsulullahı dərk etmə prosesinə, əlbəttə ki, onun həyatı ilə bağlı kitablar oxumaqla başlamaq lazımdır. Müxtəlif tədqiqatların müqayisəli şəkildə oxunması, müzakirə edilməsi, oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi onun həyatını daha yaxşı dərk edə bilmək baxımından önəmlidir. Amma burada diqqətəlayiq bir xüsüs var; o da budur ki, Peyğəmbərimizi təkcə zəhinlə dərk etmək mümkün deyil. O, zəhinlə yanaşı, qəlblə də dərk olunmağa ehtiyac duyulan çoxşaxəli bir həyat tərzinə sahib olmuşdur. Odur ki, onun həyatı haqda yalnız zehnimizi yox, həm də qəlbimizi qataraq oxumaqla onunla görüşməyə və onun həyat tərzindən istifadə etmək üçün ekskursiyaya başlaya bilərik. Yaxşı, bəs qəlbimizi qataraq onun həyatı haqda necə oxumaq olar? Çox sadə şəkildə:

sevgi ilə... Yalnız sevgi insan idrakını aktiv bir qüvvəyə çevirməyə qadirdir.

Rəsulullahı həqiqi mənada sevmədən onu dərk edə bilmərik. Peyğəmbərimizi sevmədən dərk etməyə yönələn söylərimiz onun iyirmi ildən çox müddət ərzində qazandığı böyük uğuru digər insanların uğurları ilə müqayisə edəcək və hər zaman birinci olan Rəsulullahə heyran olmaqdan o yana keçə bilməyəcək. Halbuki bizə təkcə ona heyran olmaq lazım deyil, həm də onu sevmək və ona itaət etməklə qurtuluşa çatacağımıza ümid etmək lazımdır. Bunun da yolu onu tanımaq və bu şahidliyimizi həyatımızın əsasına çevirməkdən ibarətdir. Məsələn, aşağıda verəcəyimiz nümunədəki düşüncə tərzini səthi şəkildə yox, tamam fərqli aspektdən dəyərləndirməli deyilikmi?

Yağış damcılarının əhdi

Yağış yağır. Ən gözəl insan bayıra çıxıb başını açır; yağış damcıları mübarək bədəninə dəyir. Onun: “niyə? – deyə soruşanlara verdiyi cavabı həyatın şüarı saymaq olar. “Onların əhdi mənimkindən təzədir...” Bu nə deməkdir? Yağış damcılarının verdiyi vəd mənim vədimdən təzədir...

Deməli, yağış damcılarının da əhdi var və onlar yenidən yağdığı üçün bu əhd aləmlərə rəhmət olaraq göndərilmiş Peyğəmbərin əhdindən təzədir. Demək, əhdimizi daim təzələməliyik və demək, bir yağış damcısı belə bu təzəlikdən istifadə etmək üçün bir vasitə ola bilər. Bu necə dərin bir mənadır! Bu mənayı Peyğəmbərdən nəql etmək mümkündür, bəs onu çatdırmaq necə, mümkündürmü? Yox, bu mənayı çatdırmaq asan deyil; çatdırsaq da, zehnimizin dar hasarı onu layiqincə qəbul edə bilməz. Bu mənayı yalnız qəlbimiz anlaya bilər.

Bir əhdə sahib olduğumuzun fərqinə varmasaq, onu daim təzələməyin vacib olduğunu da anlaya bilmərik. Yağış damcılarının əhdinin təzəliyi varsa, deməli, bütün varlıqlarla ortaq taleyə sahibik. Bu tale mahiyyəti belli olmayan zaman və məkanda Rəbbimizlə baş tutan görüşümüzə başlayıb. Bizi bu ilk görüşə - ələst bəzminə qaytaracaq belə bir düşüncə dünyasına daxil olmaq Rəsulullahın həyatına qəlbimizlə edəcəyimiz ekskursiya ilə mümkün olacaq.

Hər kəs Peyğəmbərini anlayış səviyyəsinə uyğun olaraq anlayar. Qurani-Kərim kimi, yeriyan Quran adlandırılan Peyğəmbərimiz də hər kəsin qəlbi səviyyəsinə və ona yanaşma tərzinə uyğun olaraq anlaşılır. Odur ki, Rəsulullahın həyatı haqda mütaliyəyə onun həyatına qəlblə ediləcək ekskursiya kimi yanaşmaq lazımdır. Bu ekskursiyada dərinə vardığımız anlar, əslində, öz həqiqətimizə ekskursiya etdiyimiz anlardır. Peyğəmbərimizi tanımaq və anlamaq özümüzü tanımaq və anlamaq deməkdir. Bunun sırf özümüzü tanımaqdan fərqi budur ki, onun həqiqəti ilə dolduğumuz hər an uclar və Rəbbimizə daha yaxşı bəndə olmaqda irəliləyirik.

“Gənc Peyğəmbər” ifadəsi ilə nəyi nəzərdə tuturuq? Bu ifadə hələ 40 yaşında ikən Allahın öz sözünü çatdırsın deyə, seçib məsul tutduğu bir insana çox yaraşır. Bu dövrdə idarəçilərin, siyasət, ticarət, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin orta yaş göstəricilərinin 50 və 50-dən yuxarı olduğunu nəzərə alsaq, 40 yaş gənc yaşdır. Bu baxımdan, Rəsulullah, onsuz da, gənc bir peyğəmbərdir. Amma bizim gənclik sözü ilə nəzərdə tutduğumuz şey bioloji yaş dövrü olmayıb, həyat və həyata yanaşma tərzidir. Sözü çox uzatmadan aşağıda verəcəyimiz misallar nəticəsində Rəsulullahın gənc baxış tərzinə dair yetərinə qənaət hasil olacağına inanırıq. Bir daha qeyd edək ki, bu misallar ona gənclik pəncərəsindən baxılanda əks olunan şərtlərdir və bu şərtlərin zəifliyi düşüncəmizin dayazlığından qaynaqlanır.

Qardaşlarımdan ötrü darıxıram

Əbu Hüreyrə (r.a) buyurur: “Rəsulullah (s.ə.s) vaxtaşırı ziyarət etdiyi Cənnətül-Baqidə bir gün qəbiristanda uyuyanları salamlayıandan sonra buyurdu:

- Qardaşlarımdan ötrü yaman darıxıram. Onları elə görmək istəyirəm ki!

Bunu eşidən səhabələr soruşdular:

- Bəs biz sənın qardaşların deyilik, ya Rəsulallah?

Rəsulullah onlara belə cavab verdi:

- Siz mənım səhabələrimsiniz. Qardaşlarım isə hələ dünyaya gəlməyiblər”.

Hələ dünyaya gəlməmiş qardaşlarından ötrü darıxmaq, onların həsrətini çəkmək və bu həsrəti ölümün, dünyanı tərk etməyin olduqca çox hiss edildiyi qəbir ziyarəti əsnasında dilə gətirmək düşünməyə dəyər bir hadisədir. Son nəfəsinədək bu düşüncəyə sahib olan Rəsulullah vəfatından sonra neyləmək lazım olduğuna dair səhabələrin ona verdiyi suala görün necə cavab verir:

“Allah sizə rəhm eləsin və Peyğəmbərinizin xatirinə sizi mükafatlandırsın! Məni yuyub kəfənləyəndən sonra bu köynəyimin üzərinə və bu evimin içindəki qəbrimin yanına qoyun, sonra isə bir müddət məni tək buraxın; çünki mənə ilk öncə iki dostum – Cəbrayıl və Mikayıl, sonra İsrafil, daha sonra isə ölüm mələyi olan Əzrayıl bir dəstə mələklə birgə namaz qılacaq. Sonra dəstə-dəstə içeri girib mənə namaz qılın və salavat gətirin. Amma tərif yağdırmaq və çıxır-bağır salmaqla məni narahat etməyin. Mənə əvvəl əhli-beytin kişiləri, sonra onların xanımları, daha sonra da siz namaz qılın. Burda olmayan səhabələrimə, qiyamətəcən qövmümdən olan, mənə və dinimə tabe olacaq kəslərə salam söyləyin”.

Bizdən ötrü təşnə

Rəsulullahın insanların Allahın sözünü eşitmələri üçün fəvqəladə şəkildə səy göstərməsi onun ruhən gənc olduğunu göstərən növbəti bir nümunədir. Onun bu xüsusiyyəti bir ayədə belə ifadə edilir: “(Ya Rəsulum! Məkkə müşrikləri) iman gətirməyəcəklər deyə, bəlkə, özünü həlak edəsən?! (özünü həlakı edəcəksən?)” (əş-Şüəra surəsi, 26/3) Bəli, o, rəhmət peyğəmbəri idi. Vəzifəsini layiqincə yerinə yetirə bilmək məsuliyyəti ilə yanaşı, ümmətindən ötrü təşnə olmağı Rəbbimizin onu yalnız ona aid etdiyi xüsusiyyətlərlə vəsf edəcək qədər açıq-aşkardır: “(Ey ümmətim!) Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə (məşəqqətə) düşməyiniz ona ağır gəlir. O, sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərə şəfqətli, mərhəmətlidir!” (ət-Tövbə surəsi, 9/128) Rəsulullah buyurur: “Mənimlə sizin halınız buna bənzəyir: bir nəfər tonqal qalayır, od ətrafı işıqlandıranda pərvanələr (gecə kəpənləri) və işığı sevən bəzi həşəratlar özlərini oda atmağa başlayır və bunu görən həmin adam onlara mane olmağa çalışsa da, onların çoxu tonqala düşür. Mən də cəhənnəm oduna düşməyəsınız deyə, belinizdən tuturam, amma siz oda atılmağa tələsirsiniz”. (Buxari, Rıqaq, 26)

Rəsulullah vəzifəsini yerinə yetirərkən çəkdiyi saysız-hesabsız çətinliklərə rəğmən, bu həssaslığına ömrü boyu davam etmişdir. O özü də bu barədə belə buyurur: “Allah yolunda hamıdan çox mən qorxuya məruz qalmışam, hamıdan çox mən əzab-əziyyət çəkmişəm. Bəzən otuz gün keçərdi, amma Bilalla ikimizin yeməyi onun qoltuğunda daşdığı azacıq yeməkdən başqa bir şey olmazdı”. (Tirmizi, Qiyamət, 34/2472) Çünki camaat Rəsulullahı qarşı çıxsada, o, necə böyük bir vəzifəni yerinə yetirdiyini çox yaxşı bilirdi.

Həmin vəzifə...

Bir dəfə bir döyüşdən geri qayıdan Peyğəmbərimiz adəti üzrə, məscidə girib iki rükət namaz qıldı. Hər dəfə səfərdən qayıdanda məscidə girib iki rükət namaz qılar, sonra qızı Fatiməyə baş çəkər, daha sonra isə evinə gedərdi. Bu dəfə də döyüşdən qayıdanda bu cür elədi, Fatimə onu qapıda qarşılayıb görən kimi ağlamağa və onun gözlərini öpməyə başladı. Bunu görən Peyğəmbərimiz ondan soruşdu:

- Niyə ağlayırsan?

Fatimə (r.anha) anamız dedi:

- Səni üzü solmuş və paltarı cırlmış vəziyyətdə görürəm, atacan!

Peyğəmbərimiz belə cavab verdi:

- Ağlama, qızım! Allah sənin atanı elə bir vəzifə ilə göndərib ki, yer üzündə torpaqdan, dəvə və keçə tükündən tikilmiş evlər bu səbəblə ya ucalacaq, ya da zəlil günə düşəcək.

Gəncliyin başlıca qaynağı getdiyini yolun və tərəfini tutduğun həqiqətin tez-gec uğur qazanacağına bəslədiyini sarsılmaz inamdır. Bu inamla yaşayanlar gecələrini, gündüzlərini və hər anlarını abi-həyat çeşməsi ilə sulayırlar. Bu baxımdan, Peyğəmbərimizin ən çətin zaman, şərt və vəziyyətlərdəki davranışı vaxtaşırı yenilənən, köhnəlməyən və zəifləməyən gənc bir davranışdır. Bu davranışın nüfuz etdiyi həyata necə əbədiyyət bəxş etdiyinə dair saysız-hesabsız nümunələr var. Gəlin, onlardan yalnız birini – Əbu Məhzurənin islamı qəbul etməsini misal çəkək.

Müşrik gəncdən Kəbəyə müəzzin

Əbu Məhzurə (r.a) buyurur:

“Mən bir dəstə adamla birgə yol gedirdim. Xeyli yol getmişdik ki, Rəsulullahın (s.ə.s) azançısı azan verməyə başladı, biz də arxamız Rəsulullahı çevrilmiş halda müəzzinin səsinə eşitdik.

Azançı azan verir, biz də onun səsinə yamsılayaraq azanın sözlərini təkrarlayırdıq. Rəsulullah bu hərəkətimizi görüb arxamızca adam göndərərək bizi yanına çağırırdı, qarşısında otuzdurub soruşdu: “O səs hansınızın səsi idi?” Yoldaşlarım məni göstərdilər; düz göstərirdilər. Rəsulullah onları geri göndərərək məni yanında saxladı, sonra isə mənə dedi: “Qalx, azan ver”. Ayağa qalxdım. Azanı bilmirdim deyə, pərt olmuşdum. O an mənim üçün Rəsulullahdan pis adam və yerinə yetirməyimi əmr etdiyi şeydən də pis şey yox idi. Çasıb qalmışdım; elə bil bayaq lağ edən mən deyildim.

Məni belə gören Rəsulullah azanın sözlərini bir-bir mənim üçün sıraladı: “Allahu əkbər! Allahu əkbər! Allahu əkbər! Allahu əkbər! Əşhədü ən la ilahə illallah! Əşhədü ən la ilahə illallah! Əşhədü ənnə Muhammədən rəsulullah! Əşhədü ənnə Muhammədən rəsulullah! – ardınca dedi. – İndi sən”.

“Ucadan de: “Əşhədü ən la ilahə illallah! Əşhədü ən la ilahə illallah! Əşhədü ənnə Muhammədən rəsulullah! Əşhədü ənnə Muhammədən rəsulullah! Həyyə ələs-sələh! Həyyə ələs-sələh! Həyyə ələl-fələh! Həyyə ələl-fələh! Allahu əkbər! Allahu əkbər! La ilahə illallah!””

Azanı verib qurtarandan sonra məni yanına çağıraraq içində gümüş pul olan bir düyünçə verdi, sonra əlini alnıma qoyub üzümə sürüşdürdü, sonra sinəmə qoydu, ardınca ciyərime tərəfə sürüşdürdü, daha sonra isə göbəyimə qoyub dedi: “Alah sənə bərəkət nəsib etsin!” Mən ondan: “Ya Rəsulallah!

Mənə Məkkədə azan verməyi əmr edə bilərsinizmi? – deyə soruşunca o dedi: – “Hə, əmr edirəm!”

Elə bunu demişdi ki, Rəsulullah qarşı duyduğum bütün pis hisslər sevgi ilə əvəz olundu və dərhal Rəsulullahın Məkkədəki valisi Əttab ibn Əsidin yanına gələrək onun yanında namaz üçün azanı mən verməyə başladım”.

Mənbələrdə qeyd olunur ki, Rəsulullah Məkkəni tərk edəndək Əbu Məhzurə Kəbədə Bilal Həbəşi ilə birgə azan vermiş, Peyğəmbərimiz onun alnını oxşadığından saçının alnına düşən hissəsini hörmət əlaməti olaraq əsla kəsdirməmiş, öləndək Məkkədə müəzzinliyə davam etmiş və öləndən sonra bu vəzifəni oğlu və nəvə-nəticələri əsrlərlə davam etdirmişlər. Azana lağ edən gözəl səslə məkkəli müşrik bir gəncin nəvə-nəticələrini belə Kəbə müəzzininə çevirmək şərəfi yalnız Rəsulullahə aid ola bilər.

Gənc dostlar

Gənc Peyğəmbərin dostları da əsasən gənclərdən ibarət idi. Bu barədə bir hədisində buyurur: “Sizə xeyirli gəncləri tövsiyə edirəm. Çünki onların qəlbləri daha incədir. Allah məni doğruluq və həlimliklə göndərdi, gənclər mənim gətirdiyim dini təsdiq, qocalar isə təkzib etdilər”. Peyğəmbərimiz həmişə gənclərə güvənmiş və onlara verdiyi vəzifələrlə bu güvəncini isbat etmişdi; o, Məkkəni fəth edəndə 20 yaşlı Əttab ibn Əsidi oraya vali təyin etmiş, 20 yaşlı Hz. Əli və Muaz ibn Cəbəli qazı və müəllim kimi müxtəlif bölgələrə göndərmiş, vəfatına bir neçə gün qalmış 18 yaşlı bir yeniyetmə olan Üsamə ibn Zeydi tərkibində böyük səhabələrin də olduğu bir orduya sərkərdə təyin etmişdi. Bir sözlə, o, hər şeydən öncə gənclərin peyğəmbəri idi. Gənc Peyğəmbərin gənc dostlarının – ilk 40 səhabənin adının və yaş göstəricisinin qeyd olunduğu aşağıdakı cədvəl¹ bu faktı açıq-aşkar təsdiq edir:

1. Əlavə məlumat üçün bax: İsmail Karagöz, “Aile ve Gençlik”, TDV Yayınları, Ankara, 2007, səh. 118-121

Cədvəl: İlk 40 səhabənin ən gəncləri

SƏHABƏ	YAŞI
Hz.Əli	10
Zübeyr ibn Əvvam	12
Übeydə ibn Cərrah	13
Təlhə ibn Übeydullah	14
Üqbə ibn Əmr	14
Cabir ibn Abdullah	15
Həbbab ibn Ərət	16
Abdullah ibn Məsud	16
Musab ibn Ümeyr	16
Zeyd ibn Harisə	17
Əbdürrəhman ibn Övf	17
Səd ibn Əbu Vəqqas	17
Əsma bint Əbubəkr	17
Ərqəm ibn Əbül-Ərqəm	18
Əbu Musa əl-Əşəri	19
Səd ibn Əbu Vəqqas	19
Cəfər ibn Əbutalib	20
Qudamə ibn Məzun	20
Uqqaşə ibn Mihsan	20
Abdullah ibn Süheyl ibn Əmr	20
Osman ibn Əffan	24
Məsləmə ibn Səlamə	24
Süheyb ibn Sinan	25
Əbu Hüreyrə	30
Hz.Ömər	33

Burdan belə bir nəticəyə gəlsək, yanılmırıq: sözünü hər tərəfə və hər ürəyə çatdırmaq istəyən şəxs əvvəl gəncləri özünə cəlb etməlidir. Madam Rəsulullah (s.ə.s) bir peyğəmbər kimi meydana çıxanda onun gətirdiyi mübarək din əvvəl gəncləri özünə cəlb etdi və ona ilk iman gətirənlər məhz gənclər oldu, deməli, bu gün Peyğəmbərimizi təmsil etdiklərini iddia edənlərin də sözləri əvvəl gəncləri özünə cəlb etməlidir. Gənclərin qəbul etmədiyi sözü heç kəs qəbul etməz. İslam zühuru və mahiyyəti etibarilə bir gənclik hərəkatı olmuşdur, indi də belədir, bundan sonra da belə olacaq. İslam yalnız diriltmişdir, çünki o özü də diri və gənclərdir. Bir sözlə, sözünü insanlara çatdırmaq istəyən şəxs əvvəl onu gənclərə çatdırmalıdır.

Özümüz üçün..

Gənc Peyğəmbərimizi və ətrafındakı gənc dostlarını gənc yanaşma tərzləri və ya başqa sözlə desək, etdikləri ilə deyil, edəcəkləri ilə yaşayan yönəri baxımından yenidən tanımaq məcburiyyətindəyik. Müxtəlif sistem və aspektlərdən ortaq bir nəticəyə vararaq, “mənim peyğəmbərim” deyərək özümüzə nümunə götürəcəyimiz özünəməxsus bir peyğəmbər modelinə sahib olmalıyıq. Çünki bizi məhz bu model qurtuluşa çatdıracaq. Hər kəs bu həyatdakı məqsədini Peyğəmbərini tanıyıb anlamaq və həyatının əsasına çevirə bildiyi qədər dərk edəcək. Qalanı təfərrüatdır.

Sənin Peyğəmbərin Kimdir?

Bir anlıq təsəvvür edin ki, sizə mikrofonu uzadıb soruşurlar: “Sizcə, dünyanın ən gözəl insanı kim olub?” Əminəm ki, belə cavab verəcəksiniz: “Rəsulullah (s.ə.s)”. Əlbəttə, cavabınız doğrudur. Bəşəriyyət onun kimisini görməyib, bundan sonra da görməyəcək. O, Rəbbimizin həm bəndəsi, həm də peyğəmbəri olmuşdur.

**“Niyə ən gözəl insan məhz sizin Peyğəmbərinizdir?” sualına necə cavab verərdiniz?
Onun tərtəməz həyatını təsvir etmək üçün hansı cümlələr qurardınız?**

Dağları yerindən oynadacaq ilahi vəhyləri Allahdan hissə-hissə qəbul etmiş, bu vəhyələrlə tərbiyə edilmiş, ətrafındakıları tərbiyə etmiş və Allahın qiyamətəcən razı qalacağı bir dini bütün bəşəriyyətə təbliğ etmişdir.

Şübhəsiz ki, ən gözəl insan o olmuşdur. Yaxşı, bəs ardınca: “Niyə?” – deyə soruşsalar, onda nə cavab verəcəksiniz? Bəli, mütləq bu sualı da verəcəklər. Öncəki suala verdiyiniz cavabın doğru olduğunu qəbul etsələr belə, “niyə?” sualını verəcəklər. Çünki hər kəsin özünəməxsus pəncərəsi

var. “Niyə?” sualını verməklə gözəlliyin sizin pəncərənizdən necə göründüyünü, ən əsası da, hər kəsə bəlli olan gözəlliyin sizin pəncərənizdən niyə məhz o cür göründüyünü bilmək və o gözəllik vasitəsilə pəncərənin ölçüsünü və parlaqlığını təyin etmək istəyəcəklər.

Bilirsinizmi bunu niyə soruşuram? Sizə uzadılacaq o mikrofona söyləyəcəyiniz və müsahibənizi izləyəcək insanları qane edəcəyini hesab etdiyiniz o üç-beş cümlə barədə düşüncəniz deyə... Bir daha soruşuram: “Niyə ən gözəl insan məhz sizin Peyğəmbərinizdir?” sualına necə cavab verərdiniz? Düşüncəsində min bir tərəddüd dolaşaraq pərən-pərən düşən bu zamanə adamlarının qəlb və zehinlərinə necə səslənərdiniz? Ən gözəl insanın qəddar bir canı və ya şəhvət-pərəst kimi təqdim edildiyi bu dövrdə onun tərtəmiz həyatını təsvir etmək üçün hansı cümlələri qurardınız? Düşünüb-daşınmadan anidən quracağınız üç-beş qırıq-kəsik cümlə nə ifadə edərdi, nələri vurğulayardı?

“Üç-beş cümlə” deyib məsələni səthiləşdirməyimə fikir verməyin. Əslində, söhbət sizin Peyğəmbər obrazınızdan, onu necə dərk və təsəvvür etməyinizdən gedir. Bu obraz anidən qurmaq məcburiyyətində qalacağınız o üç-beş cümlə ilə çox gözəl ifadə edilə də bilər... Çox güman ki, bu yarımçıq cümlələr səmimi-qəlblə deyildiyindən onların ifadə etdiyi Peyğəmbər obrazı saatlarla düşüncə-daşınıb həssaslıqla hazırladığınız mətnlərdəki Peyğəmbər obrazından daha doğru və daha dəqiq olacaq. Necə deyərlər, qəlbindəki nədirsə, dilindəki də odur. “Mənim peyğəmbərim” deyəndə ilk ağılınza gələn fikirlər, əlbəttə ki, özünəməxsus və sünilikdən uzaq olacaq. Naqis olub-olmamağından asılı olmayaraq, əsas sizin öz düşüncəniz və öz fikirlərinizdir, kitablarda yazılanlar deyil.

“Sizin Peyğəmbəriniz” kimdir? “Sizin Peyğəmbəriniz” ələmlərə rəhmət olaraq göndərilmiş Rəsulullah haqda öyrənməyə, onu anlamağa və gətirdiyi prinsipləri tətbiq etməyə başladığınız andan etibarən qəlbinizdə böyüyən Peyğəmbər portretidir. Həyata onun kimi yaşamağa, dünyanı onun kimi dəyərləndirməyə və ümid, qorxu və sevinci onun kimi anlamağa çalışan hər kəs tədricən özünəməxsus Peyğəmbər təsəvvürünə sahib olur. Bu, onun həyatı haqqındakı kitablarda və ya hədislərdə bəhs olunan yox, məhz qəlbimiz və

vicdanımıza həkk olunan Peyğəmbər obrazıdır. Qəlbimizdən dilimizə töküləcək və bizə uzadılan mikrofona söyləyəcəyimiz o üç-beş cümlədə bəhs olunan Peyğəmbər məhz bizim Peyğəmbər obrazımızdır. Yəni bu belə sadədir? Bəli, bu, üç-beş cümlə ilə ifadə edilə biləcək qədər sadə və asandır. Lakin aləmlərə rəhmət olaraq göndərilmiş bir şəxsi üç-beş natamam cümlə, dayaz düşüncə və məhdud bir həyəcanla “mənim Peyğəmbərim” şablonuna sığdıracaq qədər də məsuliyətli və çətin bir işdir. Bəli, çətinidir, amma bizi dəyişdirəcək, hərəkətə gətirəcək və ona ümmət qılacaq şey onun haqqındakı təsəvvürümüzdən doğrulacaq və həyəcanla dilə gətirəcəyimiz o üç-beş naqis cümlədir. Bu üç-beş cümlə ilə, əslində, yalnız və yalnız onunla bağlı qismətimizə düşən pay təzahür etmiş olacaq.

Onunla bağlı bizə düşən pay zehni və qəlbi səviyyəmizlə əlaqədardır. Həyatımız hər anı dəyərləndiriləcək, hər səhifəsi onun sünnəsinə istinad etməklə qiymətləndiriləcək və son nəfəsədək davam edəcək bir mübarizə şəraitində keçməsə, bizə düşən pay az olar. Dünyaya, həyata, insana, zaman və məkana onun kimi yanaşmadan ideal insan səviyyəsinə ucalmaq mümkün deyil. Deməli, payımıza düşənləri artırmağın yolu həyata eynilə onun kimi yanaşmaq, varlığı onun kimi anlamaq və həyatı onun kimi seyr etməkdən ibarətdir.

Peyğəmbərlərin sonuncusu həyata necə yanaşır, insanları necə görür, davranışında nəyə əsaslanır, hansı həyat tərzi təmsil və təbliğ edir, nələri üstün tutur, nəyi özünə dərd edir, nədən qorxur və nəyə ümid edirdi, ümumiyyətlə, əhvali-ruhiyyəsi necə idi? Bu suallara Quran və sünnəyə istinad edərək ətraflı şəkildə cavab verən mənbələr - sələfi-salehin, böyük alimlərimiz və gənc tədqiqatçılarımız tərəfindən yazılan əsərləri var. Peyğəmbərimizlə bağlı bu cür elmi tədqiqat əsərləri get-gedə artdığı üçün, əlbəttə, şükür etməliyik, amma unutmamalıyıq ki, təkcə bu əsərləri oxumaqla yox, həm də Peyğəmbərimizin həyat və həyata baxış tərzinə dair yuxarı-

da sadalanan suallara öz daxili dünyamızda cavab tapmaqla ondan örnək götürə bilərik. Odur ki, əsas məsələ kitablarda haqqında bəhs olunan Peyğəmbərimizin daxili dünyamızda necə əks olunması, ondan eşitdiyimiz və ya öyrəndiyimiz bir davranışın orda özünə necə yer tutması və hətta daxilimizi gözəlləşdirə bilib-bilməməsidir. Bu sualların cavabı təkcə kitabların keyfiyyəti və ya Peyğəmbərimizin həyatının müxtəlif aspektlərdən təqdim edilməsində yox, əsasən, bizim ona necə yanaşıb onu necə dəyərləndirməyimizdə yatır.

Peyğəmbərimiz göylərlə yer arasındakı çətin və dəhşətli əlaqənin mərkəzindəki insandır. Bu mübarək insanın yerinə yetirdiyi vəzifənin ehtişamını qaranlığa alışıb gözlərimizlə yox, nurani işıq arzulayan ruhumuz və qəlbimizlə dərk edə bilərik. Göylərin əbədi dil və mənasını yerin məhdud idrakına bağlayan və təqvalıların rəhbəri olan Peyğəmbərimizdən - bu Haqq aynasından yalnız yerin ehtiyaclarından ibarət olan həyat tərzilə və zehni və qəlbi təfəkkürlə faydalanmaq mümkün deyil. Rəsulullahdan faydalanmağın yolu ona və gətirdiklərinə yaraşacaq şövq və həssaslığa sahib olmaq, ən əsası da, onun taleyini bölüşməkdən keçir.

O məsum yetim gözəl əxlaqı, pak soyu və təmiz həyatı ilə göylərdən gələn sözlərin yerdə canlı, səyyar bir mərkəzi olmuşdusa, deməli, ondan örnək götürmək istəyənlər də buna bənzər yol tutmaq məcburiyyətindədirlər. Bu yol onun kimi səy və fədakarlıq göstərməklə, onun kimi əxlaq sahibi olmağa, çirkəbə bulaşmış bir dünyada təmiz yaşamağa və pak bir həyata sahib olmağa çalışmaqla açıla bilər. Oyaq ikən yuxu görmək, dar məqamda İran, Şam və Yəmənin açarlarına sahib olmaqla müjdələmək və ölüm ayağında belə, sevimli qızına: "Ağlama, qızım, atan bir daha ağrı-acı çəkməyəcək", - deyə biləcək qədər axirət və Allah sevgisinə sahib olmaqla açıla bilər. Bu yol eşq, şövq və mərhəmətlə bəzənmiş Peyğəmbər fitrətinin yoludursa, deməli, bu yolla

yalnız onun sahibinin eşq, səy, dərd və istiqamətini bölüşməklə getmək olar.

Bir anlıq təsəvvür edin ki, sizə mikrofonu uzadıb soruşurlar: “Sizcə, dünyanın ən gözəl insanı kim olub?” Əminəm ki, belə cavab verəcəksiniz: “Rəsulullah (s.ə.s)”. Amma sonra içinizdə vulkanlar qaynamağa başlamayacaqsızsa, gözləriniz yaşarmayacaqsızsa, dodaqlarınızı dişləmək məcburiyyətində qalmayacaqsınızsa, qəlbinizdən qopub gələn sözlərin od-alovunu ağzınızda hiss etməyəcəksinizsə və nəzərinizi müxatəbinizin gözlərinin içinə dikib danışmağa başlamayacaqsınızsa, mənəcə, elə bəri başdan danışmasanız, yaxşıdır...

Bir Əsri-Səadət Modeli: Haqq gənc

Sizə əsri-səadətdən danışacağam. Amma ağzımdan bu sözlər çıxarkən duyduğum həsrəti sözlərlə ifadə edə biləcəyimdən əmin deyiləm. Onu bilirəm ki, o dövrü sevməli, sevmək üçün tanımalı, tanımaq üçün bilməli, bilmək üçün oxumalı və nəhayət, oxumaq üçün də maraqlı duymalıyıq.

Əsri-səadət tarixin ən önəmli dövrüdür. Çünki o dövrdə yerin, göyün və metafizik aləmin şahid olduğu və olacağı ən gözəl insan olan Rəsulullah yaşamışdır. O, pak həyatı ilə bütün bəşəriyyətə necə yaşamaq lazım olduğunu məhz bu dövrdə öyrətmişdir. Bu dövrdə insan özünü tapmış, əşyanın və eşqin həqiqi mahiyyəti və varlığın mənası aşkara çıxmış, fəvqəladəlik dillərdə dastan olmuş, tarixin şahid olduğu ən fədakar, ən mərhəmətli, ən gözəl və qəhrəman insanlar – bəşəriyyətin ən görkəmli şəxsiyyətləri yaşamışdır. Heç kəs onların dərəcəsinə yüksəlib onlar qədər fədakarlıq göstərə bilməyəcək, çünki heç kəs onlar qədər çətinlik görməyəcək, onlar qədər ağır-acı çəkməyəcək və onlar qədər müvəffəqiyyət qazana bilməyəcəkdir.

**Sizə əsri-səadət
məsləhət
görürəm. Çarə
ordadır. Qəlb
və zehninizin
sağlamlığı
üçün o dövr-
dən möhkəm
yapışın.**

Sizə əsri-səadətdən danışacağam və inanın ki, başqa şeydən danışmağa heç ehtiyac da yoxdur. Bu dövr qiyamətəcn doğulub yaşayacaq hər kəsi gözəl insana çevirən və Allahın razı qaldığı bir istiqamətə yönləndirən mahiyyətə sahibdir. Çünki Allah bu dövrdə yaşayan insanlardan razı qalmışdır. Onlar Allahın razı qaldığı insanlar olaraq tarix boyu heç bir dövr və ya cəmiyyətin qazana bilmədiyi şərəf və imtiyazı qazanmışlar. Sağ ikən Allah-Təala Özünün onlardan, onların da Özündən razı qaldığını bildirərək bu seçilmişlərin ad və razılıqlarını Öz ad və razılığı ilə yanaşı çəkmişdir. Onları və yaşadıkları dövrü tanımaq Allahın razılığının harada olduğunu anlamaq üçün atılacaq ilk addımdır. Həqiqətimizin sirləri bu dövrdə yaşayanların həyatlarında gizləlib. O dövrdən günümüze gəlib çatmış hər bir insan modeli Allahın rəhmətinin təcəllisi olaraq təkcə bizə yox, qiyamətəcn doğulub yaşayacaq bütün insanlara yol göstərəcək nümunələrlə doludur.

Sizə əsri-səadəti məsləhət görürəm. Çarə ordadır. Qəlb və zəhninizin sağlamlığı üçün o dövrdən möhkəm yapışın. O mübarək dövrə aid olan həyat mənzərələrinin zənginliyi, rəngarəngliyi və müxtəlifliyi bəşəriyyətin imtahanı ilə paraleldir. O dövr hamımızın əvəzolunmazlığına dair izlər daşıyır. O dövrdə hər kəsə aid bir hissə var. Öz kitabınızı yazmaq üçün gəldiyiniz bu həyatda sizin vəzifəniz ordan özünüze aid olan hissəni tapıb çıxarmaqdır. Onu tapsanız, öz həyat tərzinizi tapmış olarsınız. Odur ki, Rəsulullah və səhabələrin həyatı haqqında kitablar oxumağı həyatınızın bir parçasına çevirməyə çalışın, müqayisəli şəkildə daim oxuyun, oxuyarkən qeydlər aparın, əhəmiyyətli cümlələrin altından xətt çəkin, hansı səhnələrin sizə təsir edib qəlbinizi titrətdiyini əsla unutmayın və bilin ki, belə vaxtlarda sanki qarşınıza bir stol qoyulur; ruhunuzu bürüyən, idrakınızı sarsıdan və zəhninizə həkk olunan mənzərələrdən meydana gələn o stol əməliyyat stoludur, ora uzanan isə başqası deyil, yalnız sizsiniz və əslində,

öz hekayənizi oxumuş, öz həqiqətinizə heyrətlənmiş və öz üfqünüzün həsrətini çəkmisiniz.

Rəsulullah və səhabələrin həyat hekayələrini oxumaqla təkcə onları deyil, həm də öz daxili dünyanızı kəşf etmiş olarsınız. Filan səhabənin yox, o birinin, bu sünnənin yox, məhz digərinin sizin daxili dünyanızda əks olunduğunu görmək öz həqiqətinizi anlamaq üçün atacağınız ən önəmli addımdır. Hər bir hədis önəmli, hər bir hadisə dəyərli, hər bir səhabə eynilə göydəki ulduzlar kimi işıqlı olsa da, sizi cəlb və valeh edən yalnız fitrətinizlə səsleşənlərdir. Onları axtarıb tapmaq və onlarla görüşmək, əslində, özünüzlə görüşmək və Allahın sizə nə arzuladığını aşkara çıxarmaq deməkdir. Rəsulullah və səhabələrin həyat hekayələrindən topladığınız hər bir həqiqət, əslində, öz aynanızda gördüyünüz ruhunuzun rəsmidir. Əsri-səadətini sizi cəlb edən hekayəsi öz çılpaq həqiqətinizin hekayəsidir. Odur ki, bu dövr çox önəmlidir və bu dövrü tanımaq onun bükümlərində gizlənmiş hekayəmizi tapmaq, başqa sözlə, özümüzü tapmaq deməkdir.

Öz həqiqətinizi və Allahın sizə nə arzuladığını aşkara çıxarmaq üçün sizə əsri-səadəti tövsiyə edirəm. Allah və Rəsulunun hansı gənc modelindən razı qaldığını öyrənmək istəyirsinizsə, əsri-səadətdən başqa müraciət edəcəyiniz bir ünvan tanımıram. O ünvana müraciət etsəniz, öz tərfinizi də tapacaqsınız. Öz tərfinizi tapmağınız üçün sizə yalnız marqlanmaq, oxumaq, anlamaq və sevməyi tövsiyə etməyəcəm, əksinə, indicə ağılıma gələn və həyatımın koordinatlarının həyat və davranışlarında mövcud ola biləcəyini zənn etdiyim üç gənc səhabəni xatırladacaq və nəticədə, sizə öz tərifiyi söyləyəcəm. Bu tərifi öz tərfinizi təkmilləşdirməyiniz üçündür. O səhabələrin necə yaşayıb necə davrandıqlarını öyrənərək öz həyat və davranışlarımızı tənzimləməliyik. Beləcə, hər kəs Allahın ona nə arzuladığını tapa bilər və səhabələrin qəlbimizi titrədən davranışları yalnız bu yolla həyatımızı xilas edəcək formullara çevrilə bilər.

Üç gənc səhabə: tucibli gənc, Muaz və Əttab... Davranışları Rəsulullah tərəfindən bəyənilmiş və təriflənmiş üç gözəl insan... Nümunəvi gəncin xüsusiyyətlərini məhz onların davranışları bizə diktə edir. Qiyamətəcn doğulub yaşayacaq hər bir gənc onlardan örnək götürərək özünü islah edə bilər. Allah və Rəsulunun razı qaldığı bir gəncin kordinatlarını öyrənmək üçün bu üç nümunəvi səhabəni misal çəkmək kifayətdir və hər bir gənc təkcə bu üç şəxsdən örnək götürməklə eynilə onlar kimi hər iki dünyada xoşbəxt ola bilər.

İlk nümunə adını bilmədiyimiz tucibli gənclə bağlıdır. O, qəlbindəki istəyi ən gözəl insanla bölüşmüş bir gəncdir. Bu gənc ona veriləcək hədiyyənin əvəzinə, belə bir dua istəmişdi: "Allah onu əfv etsin, ona rəhm etsin və qəlbinə zənginlik bəxş etsin!.." Gördüyünüz kimi, bu istəklərin bir qismi dünyaya, digər qismi isə axirətlə bağlıdır; qəlb zənginliyi və ya hikmət dünya, əfv və mərhəmət isə axirət azuqəsidir. Əslində, hər ikisi bir-birinin tamamlayıcısıdır; dünyada qəlb zənginliyinə nail olan şəxs əfv və mərhəmətə də layiq olur və insanın qəlbi zəngin olarsa, dünyada ikən mərhəmət təzahür edir. Tucibli gəncin bu istəyi Peyğəmbərimizi çox məmnun etdiyindən Rəsulullah bir il sonra rast gəldiyi dostlarından onu soruşmuş və hətta öləndə imanla ölməsi üçün dua etmişdir. Qəlb zənginliyi ilə dünya və axirətini xilas edən bu gənc qiyamətəcn doğulub yaşayacaq hər bir gənc üçün hikmətin, yəni dünya həyatını yaşamaqda məqsədin nədən ibarət olduğunu kəşf etmənin simvoluna çevrilmişdir... Bəli, hikmət həyatın qayəsini anlamaqdır və qəlblə əlaqədardır.

İkinci nümunə Muazla bağlıdır. Peyğəmbərimiz onu Yəməinə elçi kimi göndərərkən aralarında kiçik bir söhbət olmuşdu:

- Sənə bir iddia ilə müraciət ediləndə necə hökm verəcəksən?

- Allahın kitabına əsasən hökm verəcəyəm.
- Birdən iddia ilə bağlı ordan müvafiq göstəriş tapmasan, onda necə?
- Onda Peyğəmbərin sünnəsinə əsasən hökm verərəm.
- Orda da bir şey tapmasan, neyləyəcəksən?
- O halda öz məntiqimə əsasən hökm verərəm.

Bu cavablar Peyğəmbərimizin o qədər xoşuna gəlmişdi ki, əlini Muazın sinəsinə qoyub Allaha həmd etmişdi: “Rəsulullahın elçisini onun razı qaldığı şeyə yönləndirən Allaha həmd olsun!”

Rəsulullahın Muazın cavabını bəyənməsi bizə ağıldan istifadə etməyin yolunu öyrədir. Peyğəmbərimizin həmd və təqdirini qazanmış həmin yol belədir: əvvəl Quran, sonra sünnə, daha sonra isə hər ikisinin nuru ilə işıqlanan ağıl. Ağıldan istifadə etdiyinə görə təriflənən Muaz qiyamətə cən doğulub yaşayacaq hər bir gənc üçün ağılın simvoluna çevrilmişdir. Ağıl həyatın qayəsinə gedən yolu qavramaqdır və zəhinlə əlaqədardır.

Üçüncü nümunə isə Əttabla bağlıdır. Fəthdən sonra Məkkəyə vali təyin edilən Əttab iyirmi yaşında bir gənc idi. Hünəyində düşmənin ilk həmləsi ilə müsəlmanların ordusunda məğlubiyyət əlamətləri görünəncə xəbər dərhal Məkkəyə yayılır və Məkkə küçələrində “Artıq sehr öz təsirini itirdi; bu məğlubiyyətin qarşısını almaq mümkün olmayacaq, ərəblər keçmiş dinlərinə qayıdacaq, çünki Muhəmməd ölüb, ordusu da pərən-pərən düşüb...” kimi şayiələr sürətlə dolaşır. İyirmi yaşlı vali Əttab isə qüvvət və mətanət timsalı olan bu sözlərlə yarana biləcək xaosun qarşısını alır:

- Muhəmməd ölübsə də, Allah əbədidir, dini də yaşayır...

Əttabın sarsılmadan məsuliyyətlə söylədiyi bu sözlər bir növ, qüvvət nümayişidir. Bu xoşbəxt gənc digərləri kimi

təlaşlanmamış və hisslərinə qapılmadan vəzifəsinə uyğun davranmışdır. İyirmi yaşlı bu gəncdə təkcə Peyğəmbərimizin gənclərə verdiyi üstünlüyü deyil, həm də onun insan seçimin-dəki məhəmətini görürük. Hələ ilk imtahanda ona bəslənən etimadı doğruldan Əttab harada necə davranmaq lazım ol-duğunu öz əyilməzliyi ilə bizə öyrətmişdir. Qüvvət psixoloji bir amildir və əhdleşməyə əsaslanır. Allahla əhdleşən şəxs insanların öteri istəklərinə yox, sarsılmaz və sabit prinsiplərə əsaslanaraq hərəkət edir. Qüvvət ilahi prinsiplərə əsaslan-maqdadır. Vali Əttab qiyamətəcən doğulub yaşayacaq hər bir gənc üçün qüvvətin simvoluna çevrilmişdir. Qüvvət hə-yatın qayəsinə gedən yolda sarsılmamaq və usanmamaq, qəti qərara gələndən sonra Allaha güvənmək və “kaş ki!” deməməkdir. Qüvvət qəlblə zəhnin birləşməsindən asılıdır.

Beləliklə, hər iki dünyada xoşbəxtliyə gedən yolların ko-ordinatları əsri-səadətdə mövcuddur. Əsri-səadət hər kəsin qəlb kompasını tapıb ona əsasən istiqamətini müəyyənleş-dirəcəyi və ən əsası da, azuqəsini toplaya biləcəyi ibrətlər sərgisidir. Hər kəs ordan öz ulduzunu seçməli və muradına gedən yolun işarələrini toplamalıdır. Tucibli gənc, Muaz və Əttabın Rəsulullah tərəfindən təriflənən davranışlarından nümunəvi bir gəncin necə olduğuna dair çıxardığımız dərs buna bir misaldır. Hikmət, ağıl və qüvvət nümunəvi bir gənc üçün tələb olunan xüsusiyyətlərdir. Hikmət sahibi (H), ağıllı (A) və qüvvətli (Q) gənc Haqq gəncdir. Allah və Rəsulunun hansı gənc modelindən razı qaldığını öyrənmək üçün yal-nız əsri-səadətə müraciət etmək lazımdır. Hikmət, ağıl və qüvvətə əsaslanan Haqq gənc məhz əsri-səadət modelidir. Zəngin qəlb, diqqətçillik və uzaqgörənliklə nurlanan zəhni və Allahın razılığını qazanmaq üçün tutduğu yolda göstərdiyi qüvvət və mətanəti ilə Haqq gənc bu gün hər bir gəncin ör-nək göttürə biləcəyi bir modeldir.

Vədimizə Necə Əməl Etməli?

Peyğəmbərimiz (s.ə.s) səfərdə ikən bir bədəvi gəlib ona iman gətirir, ardınca isə deyir: “Mən səninlə hicrət etmək istəyirəm...” Peyğəmbərimiz bədəvinin xahişini qəbul edərək onu səhabələrindən birinə tapşırır. Səfərdə əldə edilmiş qənimətlərdən ona da bir pay ayırarkən: “Bu nədir? – deyə soruşur, səhabələr də, - bu, Rəsulullahın sənin üçün ayırdığı paydır”, - deyə cavab verirlər. Bu cavabı eşidən bədəvi Peyğəmbərimizin yanına gəlib deyir:

- Mən sənə qənimət əldə etmək üçün yox, atılan bir ox boğazıma saplansın və bununla da, ölüb cənnətə daxil olum deyə, tabe olmuşam.

Peyğəmbərimiz ona baxıb deyir:

- Sən vədinə sadıq olsan, Allah da vədinə sadıq olar.

Bir azdan bədəvi səhabələrlə birgə döyüşməyə gedir. Döyüş bitəndən sonra axşam səhabələr bədəvinin meyitini tapıb görürlər ki, özünün istədiyi kimi ölüb - bir ox boğazına, özü də göstərdiyi yerə saplanıb. Onlar bu hadisəni Peyğəmbərimizə xəbər verəndə o soruşur:

- Bu, həmin bədəvidir, deyilmi?

Biz dünyaya o əhdlə gəlmişik. Odur ki, gördüyümüz hər işdə və yönəldiyimiz hər varlıqda o əhdin izi olmalıdır. Sədaqət o əhdə sadıq olmaqdır.

- Bəli, odur, - deyə səhabələr cavab verincə Rəsulullah buyurur: – Bəli, o, vədinə sadıq olunca Allah da vədinə sadıq oldu.

Bunu deyibən Rəsulullah onu öz cübbəsi ilə kəfənləyib cənazə namazını qıldırır, əl açıb onun üçün uzun-uzadı dua edir və dua əsnasında belə deyir:

- Allahım! Bu, sənin bəndəndir. Mən şahidəm ki, o, Sənin yolunda hicrət etdi, döyüşdü və şəhid oldu.

Bu ibrətamiz əhvalatdan göründüyü kimi, o xoşbəxt bədəvi Allaha vəd verir, sonra isə bu vədinə necə əməl edəcəyini götür-qoy edir və öz sadıqlığını bir mahiyyətə bürümək, başqa sözlə, sadıqlığını nümayiş etdirmək üçün bir iş görmək, necə deyərlər, bir yol xəritəsi tərtib etmək qərarına gəlir və nəticədə, sanki kiçik bir sazişə imza atır; əlbəttə ki, o, ilk öncə öz nəfsi ilə saziş bağlayır. O, iman gətirərək Rəsulullahə tabe olmağın mənasını əvvəl özünə qəbul etdirməli idi. Bu, onun üçün gedilə biləcək bir yol açacaqdı. Vəd verən kimi hicrət etmək istəməsi onun bu yolda qərarlı şəkildə addımlamağa başladığını göstərir. O, Allah və Rəsuluna doğru hicrət edəcəkdə, amma sadıqlığının yoxlanacağı günün uzaqda olmadığına əmin idi.

Çox keçmir ki, bədəvinin sadıqlığının yoxlanacağı gün gəlib çatır. Bir gün qənimətlər bölüşdürülərkən ona da bir pay ayrılır, o isə payına düşən qənimətə baxıb sanki özündən soruşur: “Buna görəmi iman gətirərək hicrət etdim və vəd verdim?” Bəli, o, qənimət əldə etmək üçün vəd vermədiyinə əmin idi. Odur ki, gedib əhdini təzələmək istəyir və Rəsulullahın hüzuruna gəlib sadıqlığını isbat etmək məqsədilə: “Mən Allah yolunda şəhid olmaq istəyirəm!” – deyir və hətta nə şəkildə şəhid olmaq istədiyini də dəqiq təsvir edir. Bədəvi bu təsvirlə bütün zamanlara sədaqət igidliyinin nümunəsini ərməğan etdi. O, vədinə sadıqlığının dərəcəsini göstərməklə, əslində, həm də əhdləşdiyi varlığın öz vədinə nə qədər

sadiq olduğunu bilmək istəyir. Bəndə vədinə sadiq olarsa, əlbəttə, sadıqlər sadiqi olan Allah da vədinə sadiq olar. Rəsulullah: “Sən vədinə sadiq olsan, Allah da vədinə sadiq olar”, - deməklə onun bu sədaqət igidliyinə layiqincə cavab verir. Əhvalatın ardını bilirik; bədəvi vədinə sadiq olunca sadıqlər sadiqi olan Allah da onun bu sədaqətinin əvəzini verir. Çünki şəhidlik bir sədaqət ərməğanıdır. Bəli, nəhayət, Ən gözəl insanın şahidliyi ilə təsdiqlənmiş bu şəhidlik hamıya örnək olacaq gözəl bir sonluqla nəticələnir.

Əslində, hamımız o bədəvi kimi sədaqət imtahanına çəkilirik, çünki məchul zaman və məkanda hamımız birlikdə bizi yaradan Allaha vəd vermişik. Allah Öz iradəsi ilə yaratdıqlarının qarşısına keçib: “Mən sizin Rəbbiniz deyiləmmi? – deyə soruşmuş, biz də, - bəli, sən bizim Rəbbimizsən!” – deyə cavab vermişik. Bu səhnə qəlbimizin hansısa guşəsinə həkk olunub və bu səhnədə hiss etdiyimiz xüsu, təzim, heybət və əzəmət dünya həyatında hərdən bizi yaxalayır. Hərdən gözlərimizin bir nöqtəyə dalması, hərdən içimizin dərin bir boşluğa yuvarlanması, hərdən hər şeyin silinərək bizim üçün heç bir mənə kəsb etməməsi və keçmiş, indiki və gələcək zamanın eyni şey olduğunu hiss edib özümüzü itirməyimiz – bunlar hamısı həmin səhnənin təsirindəndir.

Bu səhnə bizim şan-şöhrətimiz, şərəfimiz – bir sözlə, hər şeyimizdir. Bizim varlığımız məhz orada mənə kəsb edib. Biz müxatəb qılındığımızı görüb varlıq və mənliyə sahib olduğumuzu məhz orda hiss etmişik. Biz orada yaradıldığımızı, əlimiz, ayağımız, gözüümüz, aqlımız və qəlbimizlə mövcud olduğumuzu görmüşük. Bəli, bir biz vardıq, bir də Allah... Beləcə, heç bir varlıq bizim kimi bu cür şərəfə nail olmamışdı; bizi qarşısında Özünə müxatəb qılan və bizə sual verib cavab gözləyən Onun özü idi. Bu necə möhtəşəm, necə fəvqəladə, eyni zamanda, necə ağır bir hiss idi!.. Bəli, biz Onunla əhdləşmiş və ağır bir öhdəlik və məsuliyyət altına girmişdik. Amma ağırlı bir məqam da vardı: biz var olsaq da,

Ondan ayrı idik. Demək, daim naqis olacaqdıq. Çünki müt-ləq yaxşılıq və gözəllik orada idi, biz isə yalnız onun kiçicik bir hissəsinə sahib idik. Məna, məsuliyyət, ağır – bir sözlə, hər şey məhz o vaxt və məhz o səhnədə yaşandı.

Sədaqət, əvvəla, bu səhnəni və mənasını təkrar-təkrar yaşamaqdadır. Sədaqət o möhtəşəm səhnədə hiss etdiyimiz təzim duyğusundadır. O təzim duyğusunu nə qədər qoruya bilirik? Sədaqət o səhnənin ehtişamını daim hiss etməkdədir. O ehtişam bizi nə qədər təsirləndirir? Sədaqət eşitdiyimiz hər gözəl səsdə ilk dəfə eşidib məst olduğumuz “Ələstu bi Rəb-bikum?” (“Mən sizin Rəbbiniz deyiləmmi?”) xitabını axtar-maqdadır. Bunu nə qədər bilirik? Sədaqət gözüümüzü dikərək nəyi necə gördüyümüzü bilmədiyimiz o möhtəşəm görün-tünün üzümüz, gözüümüz, zehnimiz və qəlbimizdəki izlərini itirməməkdədir. O izləri nə qədər qoruyub-saxlaya bilirik?

Üzərimizdə o səhnədən bir nəzər qalıb və biz dünyaya o nəzərlə gəlmişik. Odur ki, gördüyümüz hər işdə və yönəl-di-yimiz hər tərəfdə o nəzərin təsiri olmalıdır. Sədaqət o nəzərə sadıq olmaqdır.

Qulağımızda o səhnədən bir səs var və biz dünyaya o səslə gəlmişik. Odur ki, eşitdiyimiz hər gözəl sözdə və əbə-diyyət dolu hər çağırışda o səsin təsiri olmalıdır. Sədaqət o səsə sadıq olmaqdır.

Ruhumuza o səhnədən bir əhd həkk edilib və biz dünyaya o əhdlə gəlmişik. Odur ki, gördüyümüz hər işdə və yönəl-di-yimiz hər varlıqda o əhdin izi olmalıdır. Sədaqət o əhdə sadıq olmaqdır.

Hamımız o bədəvi kimi sədaqət imtahanına çəkilirik. Ən əvvəl oxuyub hazırlaşmalı olduğumuz fənn məhz sədaqətdir. İmtahanda bu fəndən keçə bilməyənlər digər fənlərdən də keçə bilməzlər. Bütün suallar əvvəl bu fəndən düşür. Vədi-mizə necə əməl etdiyimizə dair sual hər imtahanda düşəcək

əsas sualdır. Digər suallara verəcəyimiz cavab bu ilk suala verəcəyimiz cavabdan asılıdır. Vədinə sadıq olan o bədəvinin şəhid olmasında əsl sədaqət nümunəsinin şifrələri var.

Bədəvi göstərəcəyi sədaqətin şəklini təsvir etmiş, vədinə necə əməl edəcəyini müəyyənləşdirmiş və ona uyğun olaraq atdığı addımların əvəzini dərhal görmüşdür. Bizim də özünəməxsus sədaqət şeklimiz varsa, əlbəttə ki, var – deməli, eynilə o bədəvi kimi əhdləşmək, bir növ, saziş bağlamaq ərafəsindəyik. Məsuliyyətimiz təkrar olunmaz sazişlərimizin çərçivəsini müəyyənləşdirir. Bu çərçivə dünyanı, axirəti və hər şeyi əhatə edəcək qədər geniş olmalıdır. Çünki Allaha verdiyimiz vəd bizi hər şeyi əhatə edəcək qədər geniş bir məsuliyyət dairəsi ilə üz-üzə qoymuşdur. Sadıqlar sadıqı olan Allaha verdiyimiz vədə o bədəvi kimi sadıq olmağı ən başlıca vəzifəmiz hesab etməliyik.

Hamımız o bədəvi kimi vəd vermişik və bizə bəxş edilən dünya həyatı da məhz bu vədimizə sadıqlılığımızın imtahan edildiyi yerdir. İndi, ey nəfsim, vədinə sadıqlılığını isbat etməyin şəklini müəyyənləşdirmisənmi? Vədinə əməl edəcəyin məqamda heç tərəddüd keçirmisənmi? Ailə, iş və karyera kimi dünyəvi məsələlərdə qərar verərkən həssaslıq göstərdiyini xatırlayırsanmi? Bəs Allaha verdiyin vədə əməl etmək üçün hansı planı qurmusan? 60-70 illik ömrünü necə keçirəcəyin haqda dərin-dərin düşünən sən əbədi həyatını müəyyənləşdirəcək sədaqətinin çərçivəsi barədə bir şey fikirləşmisənmi? İman gətirib Allah və Rəsuluna tabe olmağın mənasının eynilə o bədəvi kimi sədaqət imtahanından keçirilməkdə olduğunu dərk etmisənmi?

Ey nəfsim, vədinə sadıq olmaq üçün müxtəlif vasitələr axtarıb-tapmısanmi? Sədaqətinin imtahan edildiyi kritik anlarda necə davranmısan və necə davranırsan? Hər dəfə dünyaya sənə qarşı çıxaraq hər künc-bucaqdan sənə: “Heytə lək!” (“Di gəlsənə!”) – deyər göz vurub sədaqətini yoxlayanda

ona necə reaksiya vermişən? Özün üçün bir sədaqət çərçivəsi müəyyənləşdirərək dünyanı onun içinə sığdırma bilmisənmi, yoxsa əksini eləyib dünyanın çərçivəsinin içinə düşərək sədaqətinə orada onun icazə verdiyi qədər yer tapmağa çalışmışan?

Bilirəm, işin asan deyil; vədə sadıq qalmaq tələb olunan yerdə vədinə xilaf çıxmaq istəyənlər at oynadır, xəyanət ora nüfuz etmək üçün fürsət axtarır. Eynilə o bədəvi üçün ayrılan qənimət payı qarşısında onun keçirdiyi hislər kimi... Bəli, sədaqətin mövcud olduğu yer xainlərin xəyanət etmək istədiyi yerdir. Bir yerdə sədaqətin işıltısı varsa, deməli, mütləq xəyanətin qaraltısı da pusqudadır. Vədə sadıq olmaq çətin-dir, çünki vədinə sadıq olanların həm içəridə, həm də çöldə düşmənləri olur. Amma unutmamalıyıq ki, düşmənin düşmənciliyi də bir sədaqət imtahanıdır. Düşmən də vəd verib, amma onun vədi bizi verdiyimiz vədə xilaf çıxmağa təhrik etməklə bağlıdır. Biz vədimizə sadıq qalmaqla onun verdiyi vədə xilaf çıxmağını, vədimizə xilaf çıxmaqla isə onun verdiyi vədə sadıq qalmağını təmin etmiş oluruq. Amma çalışıb vədimizə sadıq qalmalıyıq. Çünki vəd verdiyimiz varlıq sadıqların tərəfindədir.

Sədaqət vədimizi daim xatırlamaqdadır. Həyat sədaqət imtahanımızın təcəllisidir. O bədəvi kimi sadıqlığımızı isbat edəcək bir yol xəritəsi çəkmə bilsək, vədimizə sadıq qalmağın yolunu tapmış olarıq. Belə olan halda, sədaqət imtahanı başlayacaq və biz vədimizə sadıq olsaq, Allah da vədinə sadıq olacaq. İndiyədək Allahla alış-veriş edənlərdən kimin alış-veriş xeyir gətirməyib?

İlk Nəslə Necə Bənzəməli?

Bu gün sizə Adəm övladlarının ən xeyirlilərindən danışacağam. Biz onları Rəsulullahın yoldaşları və onunla söhbət edənlər mənasında səhabə, Quran isə “onunla birlikdə olanlar” adlandırır. Onlar ilk nəsil idilər. Peyğəmbərin dəvətini qəbul edən, mübarək çağırışla yenidən dirilən və diriləndən sonra da sakit dayana bilməyib dünyanın dörd bir tərəfini o çağırışla dirildən nəsil...

Bu gün sizə ən xeyirli insanlardan danışacağam. Niyə? Çünki haqla batilin bir-birinə qarışdığı bir dövrdə müsəlman kimi yaşamağın yolunu yalnız onlardan öyrənə bilərik. Şübhəsiz, bir daha onlar kimisi dünyaya gəlməyəcək, daha heç kəs onların dərəcəsinə çata bilməyəcək. Bəxti gətirənlər onların üfqünü qiyamətəcən heyranlıqla seyr edəcəklər. Çünki Allah onlardan, onlar da Allahdan razı olmuşlar.

Haqla batilin bir-birinə qarışdığı bir dövrdə müsəlman kimi yaşamağın yolunu yalnız onlardan öyrənə bilərik.

Yola çıxan hər kəs onların izi ilə gedərək düzgün yolu tapacaq. Yenicə yol getməyə başlayan hər kəs özünü məhz onların vasitəsilə azuqə ilə təmin edəcək. Qurana uyğun şəkildə eşqə sahib olmaq, çalışmaq, dinə xidmət etmək və vəzifəsini yerinə yetirmək istəyən kəs onlara istinad edəcək. “Yenidən necə ayağa qalxmalı?” sualına məhz onların həyatı cavab verəcək. Onlara müraciət edən kəs ziyana uğrama-

yacaq. Ümitsizliyə düşüb sarsılan kəs onların həyatı haqda oxuyacaq, oxuduqca dolacaq, dolduqca həyatın qayəsini anlayacaq, sürət, hərəkət və həyəcanındakı qüsurları aradan qaldıracaq. Bəli, onlar yenidən yola çıxana da, yolda qalana da daim beləcə ümid verəcək, qiyamətəcən ümidli olmaq və dini vəzifəni düzgün yerinə yetirməkdə örnək olacaqlar.

Sonrakı nəsillərin böyüklüyü onlara nə qədər bənzəmələri ilə ölçüləcək. Camaatdan fərqlənib xeyirli insan kimi anılmaq istəyən kəs onlara baxıb hərəkət edəcək. Həyatın qayəsi onların həyata baxış tərzindən öyrəniləcək. Hər gələn yeni nəsil onların qeyri-adi həyat hekayələrini dinləyərək özünü islah edəcək, anladığıca ucalacaq, ucaldıqca - yaxınlaşdığına dağın əzəməti artdığı kimi - onlara daha çox vurulacaq. Onlar böyüklük, səy, fədakarlıq və eşqin tərifi vermişdilər. Sonrakı nəsillərin istiqamətinin doğruluğu bu təriflərə nə qədər sadıq qalmaları ilə ölçüləcək.

İlk nəslə bu cür əzəmətli qılan xüsusiyyətləri heç kim Qurandan daha yaxşı sadalaya bilməz: “Muhamməd (ə.s) Allahın peyğəmbəridir. Onunla birlikdə olanlar (möminlər) kafirlərə qarşı sərt, bir-birlərinə qarşı (öz aralarında) isə mərhəmətlidirlər. Sən onları (namaz vaxtı) rüku edən, səcdəyə qapanan, Allahdan riza və lütf diləyən görürsən. Onların nişanəsi üzlərində olan səcdə yeridir. (Qiyamət günü onlar üzlərindəki möminlik nuru ilə tanınarlar.) Bu, onların Tövratdakı vəsidir. İncildə isə onlar elə bir əkinə bənzədilirlər ki, o artıq cücərtisini üzə çıxarmış, onu bəsləyib cana-qüvvətə gətirmiş, o, da (o cücərti də) möhkəmlənib gövdəsi üstünə qalxaraq əkinçiləri heyran qoymuşdur. (Allahın bu təşbeh) kafirləri qəzəbləndirmək üçündür. Onlardan iman gətirib yaxşı əməllər edənlərə Allah məğfirət (günahlardan bağışlanma) və böyük mükafat (cənnət) vəd buyurmuşdur!” (Fəth surəsi, 48/29)

Beş xüsusiyyət... İlk nəslin sahib olduğu və bizi yaradan Rəbbimizə görə, onları digərlərindən fərqli qılan beş xüsusiyyət... Bu beş xüsusiyyət sonrakı nəsillər üçün başlıca xarakter meyarıdır. Salehlərdən olmaq istəyən kəsin həyatına həkk etməli olduğu xüsusiyyətlər məhz bunlardır. Yaşayarkən Allahın razılığını qazanmış səhabə nəslinin sahib olduğu bu beş xüsusiyyət onların yolu ilə getmək istəyən hər kəs üçün maarifləndirici səciyyəyə malikdir:

1. Daim Rəsulullahla birlikdə olmuşlar. Rəbbimiz o misilsiz nəslə necə xarakterizə etdiyinə diqqət yetirin; bizə onları adları ilə deyil, bariz xüsusiyyətləri ilə tanıdır: “onunla birlikdə olanlar”... Demək, onların adlarından əvvəl ən bariz xüsusiyyətlərini – Rəsulullahla birlikdə olmağı bacardıklarını bilməliyik. Bu təkcə fiziki birgəlik olmayıb, “Mən onlardanam, onlar da məndəndir” hədisində vurğulandığı kimi, tale birgəliyidir. Bəli, səhabələri üfqümüzün ulduzlarına çevirən məhz ən gözəl insanla ortaq taleyə sahib olmalarıdır. Deməli, ilk nəslin yolu ilə getmək istəyənlər kiminlə hansı ortaq taleyə sahib olduqlarına fikir verməlidirlər.

2. Gözəl davranış sahibi olmuşlar. Onunla birlikdə olmaqla şərəflənənlər kafirlərə qarşı sərt, bir-birlərinə qarşı isə mərhəmətli olmaqla fərqlənmişlər. Bu, Allah rızası üçün sevmək, Allah rızası üçün qəzəblənmək və ümumiyyətlə, Allah rızasına uyğun şəkildə yaşamaqla mümkündür. Layiqincə sevməyən və layiqincə nifrət etməyən kəs ilk nəslə fərqləndirən bu xüsusiyyətə yiyələnmə bilməz. Bu xüsusiyyətə yiyələnmək üçün özünütərbiyə prosesinə başlamaq lazımdır. Qəlbi ümmətlə bir vurmayan, ümmətin dərini çəkməyən və hər şeydən öncə ümməti düşünmə bilməyən kəs səhabələrin gözəl davranışlarına yiyələnmə bilməz.

3. Ən bariz əlamətləri ibadət etmək olmuşdur. Cəmaat arasında və ya təklikdə onlara rast gələnlər onları Allaha ibadət edən halda görmüşlər. Onlar rüku və səcdələrinin

çoxluğu ilə fərqlənmişlər. Allaha ibadətin əlaməti üzlərindəki nur, alınlarındakı səcdə izi, gözlərindəki parlaqlıq olmuşdur. İlk nəsil kimi olmaq istəyənlərin rüku və səcdədən başqa heç bir davranış, marka, simvol, əlamət və ya işarəyə ehtiyacları yoxdur.

4. İstəkləri Allah rızası olmuşdur. Onların qayələri dünya nemətləri yox, yalnız Allahın məmnunluğunu əldə etmək olmuşdur və bunu elə ürəkdən istəyirdilər ki, başqa arzular onları bu istəklərindən döndərə bilməmişdir. Bunu oradan bilirik ki, hələ yaşayarkən lütfünü umduqları Allah onlardan razı və məmnun qaldığını bildirmişdir. Demək, onların yolu ilə getmək istəyənlərin başlıca qayələri Allah rızasını qazanmaq olmalı və heç bir şey onları bu qayədən yayındırmamalıdır.

5. Xüsusiyyət və davranışları dostla düşməni bir-birindən ayırd etmişdir. Ən gözəl insanla birlikdə olmağı bacarmış ilk nəslin kafirlərə qarşı sərt, möminlərə qarşı mərhəmətli olmaları, rüku və səcdə əsnasında Allahdan lütf diləmələri möminləri heybət qarışıq sevincə, kafirləri isə qəzəbə qərq etmişdir. Onlar kimi olmaq istəyənlər xüsusiyyət və davranışları ilə kimi hansı duyğuya qərq etdiklərinə diqqət yetirməlidirlər.

Gəlin o nəslin işığı ilə öz yolunu tapmaq istəyənlər üçün örnək olan bu beş xüsusiyyətdən özümüzə və hər kəsə dərs çıxaraq ki, onların yolu ilə getməyin metodu bəlli olsun və nəticədə, ümid və səyi hansı istiqamətə yönəltmək lazım olduğunu açıq-aydın şəkildə öyrənək:

1. Kimlərlə birlikdə olduğunuza, kimlərlə oturub-durduğunuza fikir verməlisiniz.

2. Allah rızasına uyğun sevməli, Allah rızasına uyğun nifrət etməlisiniz. Nifrət etməyi bacarmayan kəs iman sahibi ola bilməz.

3. İbadət etmək, xüsusən də namaz qılmaq camaat arasında və ya təklikdə ən bariz əlamətiniz olmalıdır.

4. Allah rızasını qazanmaqdan başqa heç bir istəyiniz olmamalıdır və onu da başqalarından yox, yalnız Onun özündən diləməlisiniz.

5. Simanız Allahı xatırlatmalı və möminin qəlbini sevincə, münafiq və kafirin qəlbini isə qəzəbə qərç etməlidir.

Məqsədiniz Allahı məmnun etməkdirsə, Allah rızasına uyğun sevir və Allah rızasına nifrət edirsinizsə, ən bariz əlamətiniz ibadət etməkdirsə və davranışlarınız mömin-kafir hər kəsə ibrətdirsə, deməli, o ilk nəslin yolu ilə gedirsiniz.

Dostla Düşməni Bir-Birindən Ayırd Etməkdə İmran Nümunəsi

İmran İslamı qəbul etsə də, atası – qureyşlilər arasında nüfuz sahibi olan yaşlı Hüseyn hələ qəbul etməmişdi. Bir gün o, qureyşlilərin təhrikilə Peyğəmbərimizin (s.ə.s) yanına gəlib ondan öz əcdadlarının dininə qarşı çıxmasının səbəbini soruşur. Rəsulullah İmranın da iştirak etdiyi məclisdə Hüseynə

İslamı qəbul etmək “Müsəlmanam” deyəndən sonra başqa bir isim, sifət və vəsfə ehtiyac duymamaq deməkdir.

oturmağa yer göstərir, bu yaşlı insanla nəzakətlə davranaraq ona həyata baxış tərzini dəyişdirəcək dərin mənalı suallar verir və nəticədə, gördüyü rəftar və eşitdiyi sözlərdən təsirlənən Hüseynin qəlb səmasında hidayət günəşi parlamağa başlayır və o, Rəsulullahın dəvətinə müsbət cavab verərək dərhal İslamı qəbul etmək şərəfinə nail olur.

Bizə hadisənin bura qədər olan hissəsinin təfəsilatı yox, ardı lazımdır. Çünki hadisənin ardında hamımızı islah edəcək nümunəvi bir davranış var. Hüseynin oğlu İmranın nümayiş etdirdiyi bu davranış bizə imanın həyatı necə dəyişdirdiyini, dostla düşməni bir-birindən necə ayırd etdiyini göstərir və bu məsələdə meyarın nədən ibarət olduğunu öyrədir. İmranın, atası Hüseynin islamı qəbul etdiyi məclisdə nümayiş etdirdiyi bu davranış Allahın seçilmiş bəndələrinin,

yeni səhəbələrin xarakterik davranışlarına gözəl bir nümunədir və qiyamətəcn ümmət üçün nümunə olmağa davam edəcək.

İmran atası içəri girəndən Rəsulullahın verdiyi cavablara qane olub iman gətirənə qədər cərəyan edən hadisələrə reaksiya vermədən sükutla tamaşa edirdi. Amma atasının İslamı qəbul etdiyini görəni kimi sevinə-sevinə ayağa qalxıb bayaqdan bəri görməzliyə vurduğu, hətta içəri girəndə üzünü yana çevirdiyi atasının yanına gəlir və dərin ehtiramla onun başını və əl-ayağını öpür. Bu epizod çox önəmlidir və bu davranış qiyamətəcn neçə-neçə insanı Allahın razılığını qazananlar sırasına qatacaq çəkiyə sahib spesifik bir səhəbə davranışdır.

Atası İslamı qəbul etdiyinə görə sevinən bir oğulun sevincindən də təbii nə ola bilər ki! Bu, təəccüblü deyil. Təəccüblü olanı heç biz özümüz də bilmirik; onu bizə yenə Rəsulullah - səhəbələrə bataqlıqdan çıxarıb ulduza çevirən o ən gözəl insan öyrədir - tərbiyə edib yetişdirdiyi səhəbəsinin davranışına diqqət çəkir, tərbiyəsinin necə gözəl bəhrə verdiyini görüb hamının diqqətini o epizoda yönəldir, beləcə, yüksək səviyyədə müəllimlik edir və hətta hissləri ilə bir növ, əməli şəkildə şükür etmiş olur.

Peyğəmbərimiz atası içəri girəndən İmranın necə davrandığına xəlvətə göz qoyurmuş. İmranın, atası içəri girəndə biganə qaldığını, hətta üzünü yana çevirdiyini, amma atası İslamı qəbul edəndən sonra övladdan gözlənilən kimi hərəkət etdiyini görəni Rəsulullah təsirlənərək deyir:

- Atası Hüseyn kafir olaraq içəri girəndə İmran nəinki ayağa qalxmıdı, heç üzünə də baxmadı, amma atası İslamı qəbul edəndə o, layiqincə davrandı. Bax bu həssas məqam məni təsirləndirdi.

Bu oğulun atası ilə davranışı İslamın dostla düşməni bir-birindən ayırd etmək və izzət, şərəf və heysiyyətin hara-

da olduğunu bildirmək üçün tövsiyə etdiyi davranış tərzidir. Kiminlə dost, kiminlə düşmən ola biləcəyimizi bizə yalnız dinimiz öyrədə bilər. O, bizə dünyaya gəlib dünyadan getməyimizin səbəbini öyrətdiyi kimi, kimlə necə münasibət qurmaq lazım olduğunu da öyrədir. Bəli, dostumuzu da, düşmənimizi də dinimiz təyin edə bilər... Biz sevgi, nifrət və düşmənçiliyimizin yönələcəyi obyektə də yalnız ona əsasən müəyyənləşdirə bilərik. İslamı qəbul etmək “Müsəlmanam” deyəndən sonra başqa bir isim, sifət və vəsfə ehtiyac duymamaq deməkdir. İslamı qəbul etmək dostu ilə düşməni bəlli olmaq deməkdir. Çünki İslamı qəbul etmək Allahın dostunu dost, düşməni isə düşmən bilmək deməkdir.

Allahın dostu Allahı tanıyıb Onun əmr və yasaqlarına riayət edən, Allahın düşməni isə Onu tanımayıb Onun əmr və yasaqlarına riayət etməyən kəsdir. Allahı tanımayan kəs tanınmağa, dəyər və əhəmiyyət verilməyə layiq deyil. Hər varlıq və hər insan əziz, qiymətli və möhtərəmdir, tanınmağa və əhəmiyyət verilməyə layiq olmayan şey isə insanın özü yox, davranışdır. Dəyər verməyəne dəyər verməzlər, tanımayanı tanımazlar, əhəmiyyət verməyəne əhəmiyyət verməzlər. Çünki dünya həyatında hər kəsdən və hər şeydən öncə tanınası varlıq Allah, Onun tələbləri və tərəfdarlarıdır.

Dostla düşmənin bir-birinə qarışdığı bir dövrdə hamımız İmran ibn Hüseyn kimi davranmalıyıq. Onun bu davranışı izzət, vüqar və dəyərin harada olduğunu bizə öyrədir. Bəli, yalnız Allahın dinini – İslamı qəbul etməklə izzət və vüqara sahib olmaq olar. Şərəf doğulduğumuz və öz ixtiyarımızla seçmədiyimiz mühitlə yox, əksinə, öz ixtiyarımızla seçdiyimiz mühitlə əlaqədar bir məfhumdur. Kimin tərəfində və ya harada olduğumuzla əldə edəcəyimiz şərəf o kəsin və ya yerin Allah qatındakı dəyəri nisbətindədir. Allahın dəyər vermədiyi bir kəs və ya yer müsəlman üçün heç bir dəyər kəsb edə bilməz. Dəyər Allah və Rəsuluna yaxın olmaqdadır. Şərəf və etibar Allah və Rəsulunun təyin etdiyi meyarlarla ölçülür.

Hərə bir yerə çağıra, bir iş görə və birlikdə olduğu şəxsləri dəyərli bilib saylarını artırmaq istəyə bilər. Amma camaatı Allaha tərəf çağırən, gözəl işlər görən və “Mən müsəlmanlardanam” deyən kəsdən də doğruçu adam ola bilməz.

Gözəlin və həqiqətin harada olduğu bəllidir. Qalır seçmək. Seçim iradə, iradə isə qüvvət tələb edir. Qüvvət seçiminin arxasında durmaq, seçimi ilə fərqlənməyi, hər halda seçimini dilə gətirməyi və onun əks-sədasına sinə gərməyi bacarmaq deməkdir. Seçim atasına üz çevirmək bahasına olsa belə, həqiqətə təslim olmaq deməkdir. Dost və düşməni seçməyi bacaran kəs dostluq və düşmənçiliyə hazır olan kəsdir. Bu isə insandan güclü şəxsiyyətə sahib olmağı tələb edir. Güclü şəxsiyyətə sahib olan kəsə düşməni də hörmət qoyur. İzzət və şərəf məsələsində Allahın təyin etdiyi meyarlara uyaraq dostla düşməni ayırd etmək insanlarla davranma tərzı olmayıb, əslində, Rəbbimizlə bağladığımız əhd-peymana uymağın nəticəsidir. Bu davranış özü cəlbədicı bir davranışdır. Allahın meyarlarına uyğun şəkildə davranan və bu məsələdə əzmkarlıq nümayiş etdirən kəs fəvqəladə insan hesab olunur. Bu cür uca şəxsiyyətlər, adətən, camaatın nəfs yarışına qatılmaqdan uzaq dururlar. Belələrini səfehlər belə, davranışlarından tanıya bilirlər. Bəli, bəşəriyyət adı adamlara yox, bu qədər təlaş içində göylərə yol tapan – həqiqətə təslim olan, həqiqi davranışın nə olduğunu bilən və Allah rizasına davranan kəslərə məftun olur...

İmran ibn Hüseynin davranışı izzət, ehtiram və şərəfin harada olduğunu bizə öyrədən bir səhabə davranışdır. Ülvi atalıq bağının belə, İslam bağından sonra ikinci dərəcəli bağ olduğunu göstərən bu davranış dost-düşmənimizi və davranışımızı hansı meyara əsasən təyin etmək məsələsində tərəddüd keçirən bizlərə örnək olmalıdır.

Həyatı Sevməyin Özü Şükür Etmək Hesab Olunur

O, Əbs adlı qədim bir ərəb qəbiləsinə mənsub idi. Atası qəbilənin nüfuzlu nümayəndələrindən olsa da, anası həbəşi bir cariyə idi və buna görə də, onunla həmişə kölə kimi rəftar edirdilər. Çox sevdiyi əmisi qızı ilə evlənməyinə icazə verilməməsinin də səbəbi məhz cariyə oğlu olması idi. Bir sözlə, çox əzab-əziyyət çəkir və təhqir edilirdi, amma izzət və şərəfin anadangəlmə statusdan asılı olduğu bir mühitdə usanmadan diş-dırnağı ilə izzət və şərəf əldə etməyə çalışırdı. O, həyatı çox sevməyə başlayır, istəklərinə çatmaq üçün çox qurbanlar verir, yorulmur və nəticədə, əla minici, şair və döyüşçü olur. Qazandığı nailiyyətlərin dəyərini bildiyi üçün sözünün kəsəri vardı. Nəfəsi dəydiyi yeri yandırır, “Zi-

**“Bir ərəbin
öyünməyi heç
vaxt məndə onu
görmək arzusu
meydana gətir-
məsə də, bilin
ki, bu sözlərin
müəllifini tanı-
maq istərdim”.**

yana uğramışamsa və zülm şallağı yemişəmsə, deməli, qisasım bədən olacaq!” – deyərək xalqa meydan oxuyurdu. Ağrı-acı onun üçün Əbu Cəhl qarpızının acılığı kimi idi. Aclıqdan tələf olsa da, dərisi sümüyünə yapışsa da, minnətsiz çörək tapanacan ac-susuz qalardı. İllər boyu əzilmiş, təhqir olunmuş və cəmiyyətdən təcrid edilmişdi və bütün bunların onun qəlbində meydana gətirdiyi qisas duyğusu həyatdan dördəlli

yapışmasına səbəb olmuşdu. Geri dönmür, məğlub olmur və başına gələn müsibətlərə rəğmən, həyata sarılmağa davam edirdi. Çünki o, yaşamağı çox sevirdi. Arzularına çatacağı günün uzaqda olmadığını bilir, onun yolunu səbirlə gözləyir və hər gün içdiyi zəhərlə dolu camın bir gün xoşbəxtlik iksiri ilə dolacağına inanırdı. Sanki yapışdığı həyatdan əl çəkmirdi.

Nəhayət, gözlədiyi gün gəlib çatır. Həmin gün qohumları, o cümlədən əmisi qızı əsir düşür, o isə cəsarəti və qorxmazlığı ilə itkilərlə dolu məğlubiyyət yaşayan qəbiləsinin ümid yeri olur. Döyüş meydanına atılıb qabağına çıxanı əzməyə başlayanda qarşısını almağın mümkün olmayacağını hər kəs bilirdi. Çünki onun başlayacağı bu döyüş həyata qarşı apardığı mübarizə ilə müqayisədə asan olacaqdı. Elə də olur; sevdiyi əmisi qızı da daxil olmaqla, bütün qohumlarını əsirlikdən xilas edir və qəbiləsi artıq onu şan-şöhrətli bir qəhrəman kimi tanıyır. Beləcə, bir vaxtlar təhqir edilən adını indi hamı hörmətlə anmağa başlayır. Bircə arzusu qalmışdı: əmisi qızı ilə evlənmək. Əmisi bir müddət tərslik eləsə də, sonda qardaşı oğlunun ısrarına davam gətirə bilmir və nəticədə, ərəblərə nəzərən qaradərili olan, alt dodağı çatlaq bu qəhrəman şair muradına qovuşur. Arzularına çatdığından, o cümlədən əmisi qızı Əblə ilə evləndiyindən artıq dönüb həyata məğrur-məğrur baxa bilirdi. Bir vaxtlar hamının təhqir etdiyi kəs indi qəbiləsinin cəsarəti ilə qürur duyduğu şərəfli bir mövqeyə sahib idi.

Amma hər şeyin bir qarşılığı olmalıdır. Keçirdiyi pis günlər onda dərin izlər buraxmışdı. Düzdür, arzularına çatmışdı, amma onlara istədiyi vaxtda yox, yalnız çoxsaylı mübarizələr nəticəsində əldə etdiyi həyatını itirməyə başladığı vaxtda çatmışdı. Bir gün bu münasibətlə: “Gücümü qatıldığım döyüşlər yox, keçib-gedən zaman tükətdi”, - deyəcək, həyatını isə ərəb dilində ən gözəl nümunələrdən biri ilə bu cür xülasə edəcəkdi: “Doğrusu, şərəfli və hörmətli bir adam kimi yaşamaq üçün çox əzablı günlər keçirmişəm”. Bu son sözləri elə

belağətli və təsirli idi ki, ondan bir müddət sonra yaşayan ən gözəl insan onları ilk dəfə eşidəndə belə buyuracaqdı: “Bir ərəbin öyünməyi heç vaxt məndə onu görmək arzusu meydana gətirməsə də, bilin ki, bu sözlərin müəllifini tanımaq istərdim”.

Rəsulullahın (s.ə.s) tanımaq istədiyi bu müəllif ərəb şairi Əntərə ibn Şəddad idi. İqbal Rəsulullahın həyatın əzablarından usanmayan bu şəxsi tanımaq istəməsinin şair, şeir və incəsənətə yanaşma tərzimiz baxımından çox önəmli olduğunu deyir. Onun fikrincə, Rəsulullahın bu istəyinin səbəbi Əntərənin sözlərindəki həyat və canlılıqdır. Bu hiss insanın damarlarındakı qanı coşduracaq qədər diqqətçəkəndir. Bu sözlər həyata möhkəm sarılmış, irqi, zahiri görünüşü və statusu üzündən cəmiyyətdən təcrid edilmiş bir adamın ümidini göstərir. Ömrü boyu şərəf arxasınca düşmüş bu adam arzularına çatmış, həyata qalib gəlməyi bacarmış və buna əldə etdiklərinin hər mənada əvəzini ödəyərək nail olmuşdur. Onun bu həyat eşqindən həyata xor baxanlar ibrət götürməlidirlər. Əntərənin əzabları dəf edərək yönəldiyi həyata bəslədiyi eşq o qədər güclü idi ki, illər sonra ödədiyi bu əvəzi ifadə etmək məqsədilə söylədiyi sözlər od olub dəydiyi yeri yandırır. Bu sözlərdəki canlılıq və həyatilik hamının diqqətini özünə cəlb etmiş və hər kəsə yaşadığı həyatı bir daha gözdən keçirməsinə səbəb olacaq ibrət dersi vermişdir... Rəsulullahın “Bu sözlərin müəllifini tanımaq istərdim” sözündəki maraq bu ibrət dərslərini anlamağımıza səbəb olan bir maraqdır.

Bəlkə də, biz Əntərə kimi layiqincə əvəz ödəmədiyimizdən sözlərimiz od olub dəydiyi yeri yandırır. Həyat nemətlərini bizdən əsirgəməyib, çox vaxt da üzümüzə gülümsəyib. Biz Əntərə kimi əzab icrə doğulmamışıq, özümüz kölə olmamışıq, anamız da cariyə olmayıb, azad şəkildə doğulub azad şəkildə də yaşamışıq, azan sədası ilə böyümüşük və iman kimi böyük bir nemətin içində olmuşuq, çox vaxt bu nemətin belə fərqi varmamışıq. Belə olan halda, görəsən, niyə hə-

yata sarılmamışıq? Niyə həyata qarşı biganə olmuşuq? Niyə həyata gəlməyimizə və ya göndərilməyimizə görə hər zər-
rəmizlə şükür etməmişik? Niyə həyatın sahilində qalmışıq?
Niyə həyata qarşı duyduğumuz eşqi ifadə edə bilməmişik?
Niyə həyatı sevmək və ona şövlə yönəlməyi günah hesab
etmişik? Dərhal bitəcəkmis kimi yaşanmış bir həyatın yalan-
çı həyat olduğunu niyə xatırlamamışıq və xatırlatmamışıq?
Həyat daim üzümüzə gülümsədiyi halda, niyə biz ona qaşqa-
bağımızı sallamışıq? Allahın verdiyi ən böyük neməti – yaşa-
maq, hiss etmək, görmək və anlamaq nemətini niyə lütf he-
sab etməmişik və niyə onun üçün şükür etməyə gecikmişik?

Rəsulullahın belə marağını özünə cəlb edən Öntərənin
həyat eşqi, sözlərindəki canlılıq bizə dərs olmalıdır və bilmə-
liylik ki, həyat bizim sərmayəmizdir və biz bu sərmayəmizə
qarşı həssas olmalı, onu sağa-sola xərcləməməliyik. Həyat
bizə fayda verən yeganə sərvətimizdir. Onu qorumaq və
ondan muğayat olmaq azdır, onu zənginləşdirmək lazımdır
və bu, bizim borcumuzdur. Həyat məhz başqa həyatlarla
toqquşanda zənginləşir. Həyatın başqa həyatlarla toqquşma-
sı yalnız həyatla dolub-daşması ilə mümkündür. Həyatımızın
başqa həyatla dolub-daşması üçün onu rəngarəng etməli və
aktiv şəkildə yaşamalırıq. Yalnız bu yolla həyat digər həyatla-
ra can verə və onların diqqətini çəkə bilər. Odur ki, həyatımı-
zı zənginləşdirəcək bütün mümkün vasitələri axtarıb-tapmalı
və onlardan istifadə etməyə çalışmalı, rəngarəng və fərqli
bir həyata çağıran hər bir təşəbbüsün arxasınca getməli və
nəhayət, belə bir həyatı axtarıb-tapmaqla zənginləşməliyik.

Həyat bizim hər şeyimizdir. Nə qazansaq, elə bu həyat-
da və bu həyatla qazanacağıq və bizə nə verilsə, elə bu həyat-
la veriləcək. İstəyinə çatan elə bu həyatda çatacaq. Madam
bu həyat keçmiş nəsillərin əbədiyyət nümunələri ilə doludur,
deməli, onu kəşf etməliyik, kəşf etmək üçün də ona maraq
göstərməli, maraq göstərmək üçün isə ona yönəlməliyik.
Həyat bizim üz tutduğumuz tərəfdir. O tərəfdə əbədiyyətin

nümunələri var və həyatımız yalnız bu nümunələri kəşf etməklə zənginləşə bilər. Həyatımız əbədi həyatın müjdəçisi olub, ona dair nümunələr, işarələr və oradakı misalların məkanıdır.

Həyat bizə addımlamaq üçün verilib və biz bu həyatda saxta təkəbbürlə yox, vüqar, həyəcan və şövlə addımlamalıyıq, hətta hər hüceyrəmizdən şövlə saçılmalıdır. Bundan başqa, biz həyat yolunda öz yolumuzu - həyatımızı canlandıracaq bir yol taparaq əbədiyyət vəd edən bir həyata doğru usanmadan addımlamalıyıq.

Həyat incitməkdən ehtiyat etdiyimiz yarımız kimidir; onu sevməli, onu incitməməli, ona eşqimizin tükənməməsini arzulamalı, ona sarılmağın və ona qarşı şövlə və həyəcan içrə olmağın ən böyük şükür olduğunu bilməli və “Madam ki bu həyat bizə verilib, deməli, Allahın onu bizə verməsində bir hikmət var”, - deməliyik. Həyatı yarımız hesab etmək Rəbbimizin verdiyini sevməkdir. Ona qaşqabaq sallamaq və ona qarşı naşükürlük etmək isə, əslində, Allaha etiraz etmək deməkdir. Həyata qaşqabaq sallayan kəs, əslində, Rəbbimizdən hesabat tələb etmiş, onu sevən isə Rəbbimizi və Onun verdiyini sevmiş olur.

Həyatı sevmək, əslində, verilən şeydən razı olmaq deməkdir ki, bu da sevinc, könül xoşluğu, qurtuluş və xoşbəxtliyə səbəb olur. Çünki hər cür sıxıntımız Rəbbimizin haqqımızda verdiyi hökmlərdən narazı qalmağımızdan qaynaqlanır. Cahiliyyə dövrünün yetirməsi olan odlu-alovlu bir ərəb şairinin başına gələn müsibətlərə rəğmən, tutduğu yol, həyata sarılmasındakı şükür motivi bizi islah etməli və həyata bağlamalıdır. Rəsulullah kimi biz də onun sözlərindəki həyat eşqinin fərqinə varmalıyıq.

Əntərə illər sonra yaşayıb hidayət neməti ilə Rəsulullahın dinini qəbul etsəydi, yəqin ki, onun bu əqidəyə sahib olduğunu görədi: “Allahın nəzərində güclü mömin zəif mö-

mindən sevimli və faydalıdır. Əslində, hər ikisində də fayda var. Sənin üçün faydalı olan şeyi əldə etməyə çalış. Allahdan yardım istə və aciz olma. Bir sıxıntı ilə üzləşəndə: “Əgər filan cür eləsəydim, bu hadisə başıma gəlməzdi, - demə, əksinə, - Allah belə istəyib, O nə istəsə, o da olmalıdır!” – de. Çünki “əgər” sözünü söyləməklə şeytana qapı açmış olursan”.

Həyatı sevmək ona sarılmaqla, ondakı faydaya doğru tələsmək ondakı mənfəətimizi artırmağa çalışmaqla, bu işə qüvvətlə mümkündür. Qüvvət psixoloji hal olub, niyyətdir, əzmdir və həyatı sevməkdir. Çünki həyat qüvvətə əsaslanır. Qüvvət, mətanət və müqavimətin bitdiyi yer, həyatın bitdiyi, ölümün isə başladığı yerdir. Qüvvət həyatdakı faydaya sarı yönəlmək və addımlamaqdadır. Qüvvət mətanətdir. Rəbbimiz aciz yox, mətin olmağımızı arzulayır. Gördüyü işə sahib durmaq, faydalı şeylərə sarı addımlamaq və ən əsası da, “İnanıram!” deyəndən sonra atdığı addımdan geri dönməmək qüvvətli möminə xas xüsusiyyətlərdir. Həyata sarılmaq, məğlub olmamaq, verilənə qane olub daha yaxşısını əldə etmək üçün mübarizə aparmaq şükür etməyin əlamətidir və elə qüvvət də məhz budur. Həyatı sevmək Allahın verdiyini sevmək deməkdir. Hər doğulan günəşdə, hər açılan çiçəkdə və hər qımılıtda doğulmaq, açılmaq, canlanmaq və hər yandan üzümüizə gülümsəyən həyata qatılmaq elə Allaha şükür etmək deməkdir.

Bu Yol Üçün Tələb Olunan Azuqə Həyəcandır, Onun İsa Mənbəyi Səhabələrdir

Madam özünüzi Allaha həsr etmək istədiyinizi deyirsiniz, onda sizi təbrik etməkdən başqa əlimdən heç nə gəlmir. O ki qaldı bu istəyinizi həyata keçirmək üçün tez olub-olmadığına, onu da bil-mirəm. Bir onu bilirəm ki, bu istəyinizin həyata keçməsi, əslində, istəməkdən asılı deyil, bəxtlə bağlıdır, yəni hamıya nəsib olmur.

Amma “Vermək istəməsəydi, istək də verməzdi” deyinə əsaslanaraq deyə bilərəm ki, Allahdan istəyinizi həyata keçirməsinə diləşəniz, diləyinizin hasil olacağına ümid edə bilərsiniz.

Əlbəttə, bu cür işlər həyəcansız görülməz. Maneələri başqa cür necə dəf etmək, davamiyyəti başqa cür necə təmin etmək və doyumluluqdan başqa cür necə qurtulmaq olar?

Elə mən də sizi bu ümidinizdən tanımışam, bu ümidlə gözlərimə işıq gəlib, bu ümidə bağlanmışam və indi də bu ümidlə yazıram.

Məndən: “Necə olmalıdır?” – deyə soruşmayın. Çünki sizin özü-nüzdə bu sualın xüsusi bir cavabı var və bu cavabı özünüz tapmalısınız.

Özünü Allaha həsr etməyin Onun iznilə alınıb-verilən nəfəslər qədər müxtəlif yolları var.

Sizin də özünəməxsus yolunuz var və bu yolun hara vardığını yaşayıb görməlisiniz.

Bu qədər özünəməxsus və bu qədər tənhasınız.

Amma vəziyyət elə də pis deyil.

Əgər həyatını Allaha həsr etmiş bəxtiyarların yolu ilə getmək istəyirsinizsə, bu mövzuda bir-iki şey deyə bilərəm.

Özünü Allaha həsr etmiş bəxtiyarların bunun üçün istifadə etdikləri və qiyamətəcn istifadə ediləcək bəzi üsulları sizinlə bölüşə bilərəm.

Qiyamətəcn Allah yolunun üstündə günəş kimi parlayacaq o böyük şəxsiyyətlərdən gözümə düşən işartıları nəzərinizə çatdırı bilərəm.

Amma əvvəlcə gəlin niyyətimizi gözədən keçirək.

Niyə özünüzü Allaha həsr etmək istəyirsiniz? Bu haqda heç düşünmüsünüzmü?

Ad-san və status qazanmaq, yoxsa özünüzü rahatlatmaq üçün?.. Ümumiyyətlə, məqsədiniz nədir?

Sizə “Məqsədiniz mütləq filan şey olmalıdır” demək fikrim yoxdur.

Özünü Allaha həsr etmək başqa bir məqsədə ehtiyac duymayacaq qədər fəvqəladə bir məsələdir.

Allah yolunda addımlamağa başlayan kəs bu yolda irəliləmək üçün tələb olunan niyyəti əldə edənəcn qurtuluşa çata bilməz.

Çünki bu yolda addımlamaq üçün tələb olunan niyyət xalis olmalıdır.

Bu xalis niyyətin əyarını heç kim dəyişdirə bilməz.

Bu xalis niyyəti edə bilməyən kəs yerində sayar, irəliləyə bilməz.

Bu xalis niyyəti əldə edənəcən boş yerə vaxt sərf etmiş olarsınız. Çünki yol niyyətdən, niyyət isə səmimiyyətdən asılıdır...

Hər yeni ünvana daxil olanda və oranı tərk edəndə pasport istənilirmiş kimi niyyət soruşulur.

Bəli, yol niyyətdən asılıdır. Özünü Allaha həsr etmək qəlb gözüünü qırpmadan Allaha baxmaq deməkdir.

Gözüünü qırpmamalı olan şəxsin başqa şeyə vaxtı qalmaz.

Əvvəlcədən niyyətinizi təmizləyib səmimiyyətinizi heçlik və yoxluğa qərq etsəniz, arzu günəşinin doğuşu və batışının sizə zərəri toxunmaz.

Bir sözlə, rahatlığa çıxarsınız.

Bir də xəbər tutarsınız ki, bu narahat yolu rahat başa vurmusunuz.

Yolunuzun sonuna çatmısınızmi?

Niyyətiniz xalis idisə, niyə əbədiyyətə gedən yolda dərhal yolun sona çatmasını arzulayırsınız?

***

Gələk ikinci dərəcə...

Yola azuqəsiz çıxmaq olmaz.

Bu yol üçün tələb olunan azuqə həyəcandır.

Bizi göylərə qaldıran, bəzən uçurdub bəzən süründürən, amma bu yolda bizi davamlı qılacaq şey azacıq həyəcan deyilmi?

Özünüzü Allaha həsr etmək istədiyinizi deyərkən sizə bu istəyi dedirdən də elə bu azacıq həyəcandır.

Həyəcan adlı azuqəni haradan əldə etməli?

Bu sualın cavabı çox sadədir.

Başqa yerdən yox, məhz özünü Allaha həsr edənlərin əldə etdiyi yerdən...

Həyəcanın mənbəyi var.

Bu mənbənin ünvanını öyrənmək lazımdır.

Ünvanı bir misalla göstərim?

Özünü Allaha həsr edən incəqəlbli insanlardan biri...

Qarışqa səbri və arı çalışqanlığı ilə özünü suyu min bir dərddə dərman olan gözü tutulmuş bir bulağın gözlünü açıb onu susuz torpaqlara yenidən qovuşdurmağa həsr edən bir Allah dostu...

Söz-söhbəti, səyahəti, yazı-pozusu, əlləşib-vuruşmağı hamısı bu məqsədə xidmət edən bir övliya...

Əlbəttə, bu cür işlər həyəcansız görülməz.

Maneələri başqa cür necə dəf etmək, davamiyyəti başqa cür necə təmin etmək və doyumluluqdan başqa cür necə qurtulmaq olar?

Bəli, daim mənbədən qidalanmalı, doymamalı və ac qalmalısınız.

Bir tələbəsi deyir:

“İyirmi yaşlarında olardım. Yanına gedib dedim:

- Ustad, “Xalid ibn Vəlid” adlı kitabınız çox möhtəşəmdir. Oxuduqca həyəcanlanırdım.

Sükut və vüqarı ilə tanınan, kamillik çağını yaşayan bu böyük övliya sözlərini eşidən kimi iyirmi yaşlı gənc kimi cəld ayağa qalxdı, əllərini açıb həyəcanla dedi:

- Hələ Yərmuk döyüşündə müsəlmanların düşmənlə qarşı-qarşıya gəldikləri məqam var ha!..

Bu yerdə xatırladım ki, Yərmuk döyüşü Hz.Əbubəkrin dövründə müsəlmanlarla bizanslılar arasında baş vermiş böyük bir döyüşdür.

Səhabələrin: “Ölüm başımızın üstünü alıb!” – deyərək xəlifədən kömək istədikləri o dəhşətli döyüş...

Xəlifənin isə: “Sizə dərhal yardım edəcək bir varlıq tanıyıram ki, o da Allahdır; köməyi Ondan istəyin!” – deyərək cavab verdiyi o ölüm bazarı...

Bu döyüşdə komandir Əbu Übeydə ibn Cərrah sayları altı dəfə çox olan düşmən ordusu qarşısında müsəlman ordusunun mətanətini qorumağa çalışırdı.

Gözlər düşmən ordusunun təchizatı və çoxluğunu görüb bərəlirdi.

Bir azdan ölüm-qalım müharibəsi başlayacaqdı.

Elə bu vaxt müsəlman döyüşçülərinin arasından bir gənc meydana atılıb:

- Mən Rəsulullahın yanına gedirəm. Ona sözü olan varsa, mənimlə gəlsin, gedək! – dedi.

Hər kəsin həyəcanlandığı dəhşətli bir an... Ümidsizliklə düşməne zillənən gözlərdə qığılımlar oynamağa başladı.

O an hamı qəfil xanımını, valideynlərini, övladlarını və dost-tanışlarını unudur.

Əbu Übeydə aslan kimi kükrəyib dedi:

- Məndən ona salam söylə və de ki: “Allah və Rəsulunun vəd etdiyi şeylərdən başqa heç nə əldə etməmişik...”

Budur həyəcanın mənbəyi – səhabələr!

Allahın razı qaldığı iki qrup insandan biri səhabələrdir.

Digəri isə səhabələrin yolu ilə gedənlərdir...

Özünü Allaha həsr etmək niyyətilə gediləcək yola tələb olunan azuqə səhabələrdən əxz ediləcək həyəcandır.

Həyəcansız yola çıxmaq olmaz. Bu yol üçün tələb olunan azuqə məhz həyəcandır.

Həyəcan isə qiyamətəcən Allah yolunun yolçularına örnək olacaq o seçilmişlərin həyat və fəaliyyətlərində mövcuddur.

Onlardan qidalanmadan bu yolda irəliləmək olmaz.

Özünü Allaha həsr etmək istəyən şəxs mütləq səhabələrdən qidalanmalıdır. Həmişə belə olub, indi də belədir, bundan sonra da qiyamətəcən belə olacaq.

Duamız: “Razı Qal Və Razı Sal!”

Bir gün bir neçə nəfər nəcdli Peyğəmbərimizə müraciət edib ondan İslamı və Quranı onlara öyrədəcək müəllimlər istəyir. İnsanlara İslamı və Quranı öyrətmək üçün göndərilmiş ən gözəl insan da bu istəyə biganə qalmayıb onları müəllimlə təmin etmək istəyir, amma göndərəcəyi səhabələrə

Razılıq qarşılıq tələb edən bir duyğudur. Odur ki, tək-cə razı qalmaq yox, razı salmaq da önəmlidir.

nəcdilərin xəyanət edəcəyindən qorxur. Gələn nəcdilərin təmsilçisi Əbu Bəra bunu görüb qəbiləsinin adından Rəsulullahə zəmanət verir və qəbiləsinin yanına qayıdıb gələcək heyəti himayəsinə götürdüyünü bildirir. Amma qəbilə başçısı olan qardaşı oğlu Amir onun sözüne baxmır. Ətraf qəbilələrin köməyi ilə göndəriləcək müəllimlərə basqın etmək, pusquda durmaq məqsədilə yola düzəlir.

Peyğəmbərimizin Əbu Bəradan zəmanət alaraq yola saldığı yetmiş qare gecələr öz aralarında Quran ayələri haqda müzakirələr aparan, gündüzlər isə işləyərək məscidin və məsciddə qalan yoxsulların ehtiyaclarını ödəyən səhabələr idi. Onlar camaata İslamı öyrətmək məqsədilə eşq və şövqlə Nəcdə gedərkən Məunə quyusunun başında Amirin basqınına uğayırlar, qəhrəmancasına döyüşsələr də, şəhid olurlar və öldürülməzdən öncə belə dua edirlər: “Allahım! Başımıza gələn müsibəti Peyğəmbərimizə çatdır. Biz Sənə qovuşuruq və Səndən razıyıq, yəqin ki, Sən də bizdən razısan”.

Elə bu vaxt Rəsulullah ərtafındakı səhabələrə belə deyir:

- Din qardaşlarınız öldürüldülər. Onlar can verərkən belə dua ediblər: "Allahım! Başımıza gələn müsibəti Peyğəmbərimizə çatdır. Biz Sənə qovuşuruq və Səndən razıyıq, yəqin ki, Sən də bizdən razısan".

Biri-Məunə faciəsi adlandırılan bu hadisə razı qalmaq və razı salmaq dastanıdır. Həyatda qazanılacaq ən böyük mükafat razı qalmaq və razı salmaqdır. Həyatını Qurana uyğun şəkildə yaşamış və Quran yolunda da ölmüş bu bəxtiyar insanlara verilən mükafat da elə budur. Allah yolunda həyatlarını qurban verən bu səhabələr təkcə Allahdan razı qalmaqla kifayətlənməmiş, həm də Allahı özlərindən razı salmışlar. Buradan çıxaracağımız dərslər bunlardır: razılıq qarşılıq tələb edən bir duyğudur və onun həqiqi mahiyyəti yalnız hər iki tərəfin eyni duyğunu bölüşməsindən ibarətdir. Odur ki, təkcə razı qalmaq yox, razı salmaq da önəmlidir.

Hərəkət və davranışlarımız müxatəbimizi qane edərsə, o, bizdən razı qalar, onun hərəkət və davranışları bizi qane edərsə, biz ondan razı qalarıq ki, bu da Biri-Məunə faciəsinin qurbanları olan müəllimlərin bizə verdiyi dərslərdən sonuncusudur: razılıqla bağlı bəndələri ilə saziş bağlamış Rəbbimiz onlara və bağladığı sazişə o qədər əhəmiyyət verir ki, onları razı salmaqla kifayətlənməyib bunu razı saldığı bəndələrinin dilindən hamıya çatdırır.

Biri-Məunə faciəsinin qurbanı olmuş qəhrəman müəllimlərin sözləri Rəbbimizin müxatəbinə çevrilmək şərəfinə nail olmağın necə ağır bir qarşılıq tələb etdiyini göstərir. Allah bizdən razı qalması ilə yanaşı, bizi Özündən razı salmağa da əhəmiyyət verir və bizi razı saldığını birbaşa özü dilə gətirməyib bizim dilimizdən imtahan sirmimiz olan iradələrimizin razılığını ifadə edəcək şəkildə hamıya çatdırır. Yuxarıdakı nümunədə razı qalanın razı saldığını yox, razı salınanın razı qaldığını dilə gətirdiyini görürük. Bunların arasındakı fərq

imtahan sirrimiz qədər qorxulu, amma elə imtahan sirrimiz qədər də ümidvericidir.

Madam həyat bir əhdləşmədən ibarətdir, onda o, əhd verənlə əhd alanın bir-birindən razı qalması ilə nəticələnməlidir. Biri-Məunə faciəsinin qurbanları olmuş müəllimlərin bizə verdiyi dərslərdən çıxan nəticə razı sala bilib-bilmədiyini öyrənmək üçün bəndələrinə üz tutan səxavətli Allahın onlara və onlarla bağladığı sazişə necə yüksək dəyər verdiyini göstərən bir şərəf lövhəsidir.

Sərhədləri Qoruyan Kəsin Sirri Faş Olmaz

Bir dəfə Xəlifə Ömər gecə vaxtı Abdullah ibn Məsudla Mədinə küçələrində gəzişərkən açıq bir qapının arasından qabağında şərab, cariyəsinin oxuduğu mahnını dinləyən bir qoca görür, qəzəblə qapını açıb onu acılayır:

- Bu gecə bu qocanın işlədiyindən çirkin əməl görməmişəm!

Qoca heç halını pozmadan cavab verir:

- Amma əmirəlmömininin işlədiyi əməl mənimkindən də çirkindir; xəlvətə eyiblərimi araşdırdı, hətta icazə almadan evimə girdi.

**Öz günahının
üstünü örtmək
ədəbli işdirsə,
başqasının günahının üstünü
örtmək daha
ədəbli işdir.**

Uca xəlifə birdən sakitləşib deyir:

- Düz deyirsən, qoca! Allah Öməri bağışlamasa, vay halına!..

Qocanın evindən ağlaya-ağlaya geri qayıdan xəlifəni düşündürən məsələ bu idi ki, bu vaxtadək bu əməlini uşaqlarından belə gizlədən bu qoca bu gün başına gələn bu hadisədən sonra yolunu daha çox azsa, onda necə olacaq.

Qoca o gündən etibarən bir müddət xəlifənin gözüne görünməməyə çalışır. Bir gün Hz. Ömər məsciddə dostları ilə oturduğu yerdə həmin qocanın səssizcə içəri girib arxa tərəflərdə bir küncdə oturduğunu gören kimi onu yanına çağırtdırır, işlədiyi əməllərin qorxusundan narahat halda yaxınlaşan qoca ilə nəzakətlə davranaraq onu yanına otuzdurur, az sonra üsulluca qulağına əyilib deyir:

- Allaha and olsun ki, Abdullahla o gecə gördüklərimizi heç kəsə deməmişik...

Qoca da üsulluca xəlifənin qulağına əyilib deyir:

- Muhammədi (s.ə.s) peyğəmbər olaraq göndərən Allaha and olsun ki, mən də o gündən bir daha o əməli işləmədim.

Eşitdiklərindən həyəcanlanan xəlifə uca səslə: "Allahu əkbər!" – deyərək təkbir gətirincə məsciddəkilər çaşıb-qalırlar, amma xəlifə və qocadan bunun səbəbini öyrənə bilmirlər, heç qiyamətəcn də öyrənə bilməyəcəkdilər...

Öz günahının üstünü örtmək ədəbli işdirsə, başqasının günahının üstünü örtmək daha ədəbli işdir. Çünki insanlıq və fəzilət günah, pislilik və çirkinliklə yox, savab, yaxşılıq və gözəlliklə tanınmağı tələb edir. Günahla tanınmaq yolunu seçmək həyasızlıqdır. Günah işləmək hər şeydən agah olan Allaha qarşı hörmətsizlikdirsə, işlədiyin günahı camaata ifşa etmək daha böyük hörmətsizlikdir və belə demək mümkünə, camaat günahı işləmək deməkdir. Bu günah ayaq altına atılıb iylənmiş zibil qoxusu kimi ətrafı narahat edir. Günahını açıb-tökən kəs həm insanların zəhin və könüllərini bulandırmış, həm də yalnız Allahla özünə aid olan məhrəmiyyət dairəsini yox saymış olar.

Məhrəm əməllərini camaata açıb-tökən kəs təkəcə özünə aid olan ərazinin sərhədlərini pozmuş olmayıb, həm də başqa qorxulu bir əraziyə adlanmış olur. Beləsi özü üçün sərhəd tanımadığından günah əməllər işləməyəcəyi ilə bağlı

əminliyini itirmiş olur. Yuxarıda danışdığımız əhvalatda xəlifənin qoca ilə bağlı qorxusu təkcə onun məhrəmiyyətinə xələl gətirməsindən qaynaqlanan şəxsi peşmançılıqla bağlı deyil. Görüldüyünü bilən kəsin artıq görülməkdən qorxusu olmaz. Beləsi öz əməllərini gizlətməklə bağlı psixoloji həddi aşmış sayılır və bu sərhədi aşan kəs artıq bütün “sərhədləri” aşsa bilər. Odur ki, məhrəm əməllərimizi gizlətməklə bağlı məlum sərhəddi qorumaq, əslində, coşqunluq, saymazlıq və cürətimizi cilovlamaq deməkdir.

Məhrəm əməllərini camaata açıb-tökən kəs özünə aid olan ərazinin sərhədlərini pozmaq, özü üçün sərhəd tanı-mamaq və saymazyana davranmaqla öz gələcəyini təhlükə altına atmaqdan əlavə, çox qorxulu bir şeyə - başqasının öz hədlərini qorumamasına yol açan laqeydliyə yoluxmasına səbəb olur və bununla da, onun məhrəm dünyasına müdaxilə etmiş olur. Heç kim başqasının məhrəm əməllərini bilmək istəməz. Amma kimsə öz məhrəm əməllərini faş edirsə, bununla təkcə öz məhrəmiyyətinə xələl gətirmiş olmayıb, həm də başqasını öz məhrəmiyyətinə xələl gətirməyə sövq etmiş olar. Beləsi yaxşılıq, gözəllik və doğruluğa xələl gətirmiş olar, çünki onun bu narsis davranışı təkcə başqalarını bu cür davranmağa sövq etmir, həm də məhrəmiyyət məfhumunu zədələyir ki, bu da əsas dəyərlərin aradan qalxmasına gətirib çıxarır. Bəli, həqiqətən də, məhrəm əməllərin ifşa edilməsi ilə tədricən məhrəmiyyət adlı dəyər aradan qalxır və nəticədə, şəxsi həyat anlayışından əsər-əlamət qalmır. Adətən, pis davranışdan heç kəs örnək götürməsə də, qeyd edilən şəraitdə əksi baş verir və nəticədə, camaat bu cür davranışa tədricən normal davranış kimi yanaşaraq onu tətbiq etməyə başlayır.

Yuxarıdakı əhvalatda Xəlifə Ömər in qoca ilə davranışı məhrəmiyyətin zədələnməməsinə xidmət edən fəzilətli bir davranışdır və burada fəzilət günah işləməməkdə yox, günahı ifşa etməməkdədir. Burada bilə-bilə günah işləyən kə-

sin işlədiyi günahı gizlətməklə bağlı fəziləti onu ifşa etməklə işlədiyi günahı davamlı qılacaq bir müdaxilə ilə üzleşsə də, məhrəmiyyətin qorunmasına xidmət edən başqa bir fəzilətli davranış yaranmış vəziyyətdə tarazlıq meydana getirir. Bəli, burada qoca şərab içməkdə, Xəlifə Ömər isə onun eybini araşdırmaq və evinə icazəsiz girməkdə günahkar olsa da, ifşa etməmək kimi bir davranışda birləşdiklərindən növbəti mərhələdə daha fəzilətli davranışlar və nəticədə, özünü islah edərək həmin günahı bir daha işləməyən qoca və onun məhrəm əməlini heç kəsə ifşa etməyərək fəzilət nümayiş etdirən Xəlifə Ömər obrazları ilə qarşılaşırıq. Nəhayət, onların bu ortaq davranışı sayəsində qoca ifşa edilərək yaxınları və camaat arasında biabır olmaqdan, cəmiyyət isə onun yaxşılıq və gözəlliyə xələl gətirən əməlindən örnək götürüb-götürməməklə imtahan edilməkdən xilas olur.

Biz hər biri Allahın xüsusi missiya ilə göndərdiyi bəndələr olaraq yalnız Onunla bölüşə biləcəyimiz məhrəm ərazilərə sahibik. Hamı ilə bölüşə biləcəyimiz ərazilərimizi gündüzə, məhrəm ərazimizi isə gecəyə bənzətsək, onda deyə bilərik ki, gündüzün yanında gecə nə qədər dəyərlidirsə, məhrəm ərazimiz də o qədər dəyərlidir. Gördüyünüz kimi, gündüz işıqlı, gecə isə qaranlıq olur. Onlar bir-birini izləyən və Allahın varlıq və əzəmətinə dəlalət edən əlamətlərdir. Onların bir-birini izləməsində ağıl sahibləri üçün böyük ibrətlər var. Həyatımız ifşa etdiklərimizlə gizlətdiklərimizin arasında tarazlığın meydana gəlməsi ilə davam edir və heç nəyi gizlətmiriksə, deməli, məhrəmiyyət adlı dəyərdən məhrumuq. Bu dəyərdən məhrum olmaq sərhədləri aşmaq deməkdir. Sərhədləri aşan kəsin isə sərhədləri təyin edən Allahın nəzərində heç bir dəyəri yoxdur.

Allah Onu təyin etdiyi sərhədlərlə tanımağımızı istəyir. Onun təyin etdiyi sərhədlər Allah-bəndə münasibətlərinin koordinat nöqtələridir. Bu hədlərə riayət etmək Onunla bağlanan əhd-peymanə sadıq qalma cəhdi hesab olunan bu hə-

yatda atılası ilk addımdır. Hədlərə riayət edən kəs bununla, əslində, əhdinə ən vəfalı varlığın – Allahın məhrəm ərəzisinə girir. Bəli, sirrini yalnız Allahla bölüşən kəsin bu sirrini Allah Öz örtüyünə bürüyüb heç kimə ifşa etməz, hətta bu sirr günahdan ibarət olsa belə, onun cəzasını yalnız bəndənin anlayacağı şəkildə verər. Odur ki, insan günahlarını gizlətməli, heç kəsə ifşa etməməlidir. Bu davranış bəndəni ibadətə yaxınlaşdırar. Çünki əslində, ibadət Allahla gizlicə münasibət qurmaq deməkdir ki, bunun da ən bariz nümunəsi məhrəmiyyətə riayət etməkdir.

25 Qəpiyə Cənnət

O, elm, bilik və dinə xidmətlə dolu olan səksən illik yolçuluğun ilk günlərindən – anasının onu: “Oxu, oğlum!” – deyib yalnız yolpulunu verərək böyük bir şəhərə göndərdiyi o yoxsul vaxtlardan danışır, gəncələrin daha böyük imkanlara sahib olduğunu qeyd edərkən yoxsulluğun yalnız maddiyyatla bağlı

Nəyin dərini çəksək, onu axtarar, nəyi axtarsaq, onu görər və taparıq. Odur ki, nəyin dərini çəkməyimiz çox önəmli məsələdir.

olmadığını, əsl yoxsulluğun din-imanla bağlı olduğunu vurğulayaraq maraqlı bir misal çəkir: “Bir gün tramvaya minmişdim. Cibimdə cəmi 25 qəpik pulum var idi ki, bu da gedib-qayıtmağa güclə çatardı. Birdən sərnişinlərdən birinin cibindəki qəzet diqqətimi çəkdi; qəzetin qatlanmış hissəsində “cənnət” sözü yazılmışdı. Fikirləşdim ki, görəsən, bu qəzetdə cənnətlə bağlı nə yazılıb. Kütəvi bir qəzetdə belə bir dini ifadənin

keçməsi məni o qədər həyəcanlandırırdı ki, tramvaydan düşən kimi gedib o qəzetdən aldım və həyəcanla “cənnət” yazılan yeri açıb gördüm ki, belə yazılıb: ““Cənnət” pavilyonu açıldı”. Məni fikir götürdü... Cibimdəki olan-qalan pulu qəzetə verdiyimdən bu qədər yolu pay-piyada qayıtmalı idim. Başqa çarəm yox idi”.

Cənnətdən bəhs edən (!) bir qəzetə görə əlində-ovcunda qalan pulundan keçən bu gözəl insan, çəkdiyi misalla o dövrdə dini nəşrlərin necə məhdud olduğunu və hazırkı inkişafın hansı səviyyədə olduğunu bildirir. Amma bu misaldan çıxaraçağımız bir dərs də var ki, elə əsas ondan danışmaq lazımdır.

Çox güman ki, o, təvazökar olduğundan bu misalla bizə dərs verdiyini dilə gətirməyəcək. Odur ki, “cənnət” sözünə görə olan-qalan pulunu qəzetə verən bu adamın bu davranışını məhz özümüz anlamalı, ona heyran olmalı və dərs çıxarmalıyıq. Görəsən, bu dərs nədən ibarətdir?

Bu dərs dini mövzular haqqında məlumat əldə etmək hərisliyinə sahib olmaqla əlaqədardır. Bu gözəl insanın qəzetdə “cənnət” sözünü görəndə həyəcanlanması cənnəti arzulamağından qaynaqlanır. Əslində, hamımız cənnəti arzulamalıyıq. Çünki dünyaya cənnəti qazanmaq üçün gəlmişik və bizim üçün ən lazımlı məlumat məhz cənnəti qazanmağın yolları ilə bağlı məlumatdır. Bundan da maraqlı, bundan da vacib və bundan da gözəl məlumat ola bilməz. Biz hər hadisədə cənnətin izini axtarmalıyıq. Bunun üçün cənnət eşqi ilə dolu atmosferdə yaşamaq lazımdır. Həyatda ən böyük məqsədi cənnəti qazanmağın yolları haqda məlumat əldə etmək olmayan kəslər bu eşqə sahib ola bilməzlər. Bu eşqə sahib olan kəs, adətən, cənnətdən danışanlara qulaq kəsilir. Çünki belələrinin əsas məqsədi o əbədi xoşbəxtlik yurduna sahib olmaqdır. Qəzetin qatlanmış hissəsində görünən “cənnət” sözünə olan maraq elə əslində, cənnət və onu qazanmaqla bağlı məlumata olan maraqdan irəli gəlir. Psixologiya termini ilə desək, bu, qavrayışda seçicilikdən asılıdır. Belə ki, daim cənnəti qazanmağın yolları barədə düşünən kəs, adətən, hər dəfə eşitdiyi “cənnət” sözü ilə sualına cavab axtarır. O gözəl insanın danışdığı əhvalatdan çıxaracağımız başlıca dərs budur: nəyin dərini çəksək, onu axtarar, nəyi axtarsaq, onu görər və taparıq. Odur ki, nəyin dərini çəkməyimiz çox önəmli məsələdir.

İlahi aləm haqqında məlumatın arzusunda olmaq gözəl insanların ən mühüm xüsusiyyətidir. Allahın bütün insanlar üçün örnək seçdiyi səhabələrin də ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri bu idi. Qəlbi ilahi aləm haqqında məlumatla dolu olan ən gözəl insanın yolu ilə getmək şərəfinə nail olmuş sə-

habelər həmişə ilahi aləm haqqında məlumat əldə etmək hərisliyinə sahib olmuşlar. Onlardan biri də Abdullah ibn Amr ibn Asdır. O, Ən gözəl insanın yan-yörəsində yaşamış, daim həqiqət və bizim üçün də lazımlı olan məlumatları əldə etmək arzusunda olmuş, eşitdiyi hər hədisi yazmağa, anlamağa, mahiyyətinə varmağa və tətbiq etməyə çalışmışdır. Onun başına gəlmiş bu hadisə ondakı həqiqət eşqinə və ilahi aləm haqqında məlumat əldə etmək hərisliyinə bariz misaldır:

Bir dəfə Rəsulullah (s.ə.s) məsciddə səhabələri ilə birgə oturduğu yerdə birdən: “İndi içəri cənnətlik bir adam gircək”, - deyir. Çox keçmir ki, saqqalından dəstəmaz suyu damcılayan bir ənsar sol əlində ayaqqabıları olduğu halda içəri girir. Rəsulullah ertəsi gün də eyni sözləri deyir və bir az sonra yenə həmin adam içəri girir. Başqa bir vaxt da bu hadisə təkrarlanınca hər üç səhnəyə şahid olmuş Abdullah, həmin ənsarın necə cənnətə layiq olduğunu araşdırıb öyrənmək məqsədilə ona yaxınlaşıb deyir:

- Atamla dalaşib əsəbiləşdiyimdən: “Düz üç gün sənin evinə gəlməyəcəyəm!” – deyə and içmişəm. İndi bu üç gün ərzində sənin evində qonaq qala bilərəmmi?

O ənsar Abdullahın istəyini qəbul edir. Hadisənin ardını Abdullah belə nəql edir:

“O ənsarın evində üç gecə qaldım, amma bizdən fərqli bir əməlini görmədim. Bircə yatağında o yan-bu yana çevrilərkən zikr edib təkbir gətirirdi. Beləcə, onun bu əməlini cüzi bir şey hesab edib üç gündən sonra dedim:

- Ay Allahın bəndəsi! Atamla aramızda heç bir söz-söhbət olmayıb. Sadəcə, sənin bizdən fərqli hansı əməli işlədiyini öyrənmək istəyirdim. Amma belə görəyəm ki, sənın elə də qeyri-adi bir əməlin yoxdur.

Ənsar gülümsəyib dedi:

- Nə görmüsənsə, elə odur. Ondan artıq bir şey yoxdur.

Ondan ayrılıb qayıdarkən arxamca məni səsləyib dedi:

- Nə görmüsənsə, elə odur. Amma məndə bir şey də var: qəlbimdə heç bir müsəlmana qarşı zərrəcə xəbis niyyət və paxıllıq yoxdur”.

Abdullahın cənnət formulu hesab etdiyi bu son sözlər də daxil olmaqla, bu hadisədən müxtəlif dərslər çıxarmaq olar. Amma əsas dərs Abdullahın həqiqət və cənnət eşqi ilə bağlıdır. O qədər səhabələrin arasından cənnətə daxil olacağı ilə müjdələnən həmin ənsarın arxasınca düşən bircə Abdullahdır. O, qurduğu planla ənsarı cənnətə layiq qılan əməli araşdırıb öyrənməyə çalışır. Çünki onun kimi olmaq istəyir və onun yaşayarkən ucaldığı səviyyənin xəyalı ilə yaşayır. Elə təkcə bu marağın birbaşa cənnətin müjdəçisi olduğunu söyləmək olar. Çünki kiməsə belə bir eşq verilibsə, deməli, ona hər cür xeyir bəxş edilib. Beləsi, adətən, müxtəlif növ xeyirlərin arasından özünə yaraşan xeyri tapıb çıxaracaq qədər qərarlı olur. Madam istək verilib, deməli, verilmək istənilir.

Həyat min bir sürprizlə dolu olub, rəngarəng bir işıq şüasına bənzəyir. Amma heç bir şey əbədi həyatı necə qazanacağımıza dair məlumatdan rəngarəng və heyrətamiz ola bilməz. Çünki dünya həyatı müvəqqəti, axirət həyatı isə əbədidir və bizə lazım olan məlumat məhz əbədi həyatı qazanmağın yolları ilə bağlı məlumatdır. Maraq duymasaq, onu əldə edə bilmərik. Ona maraq duymaq üçün bu həqiqi marağı bütün saxta maraqlarımızdan üstün tutmalıyıq. Nəyə əhəmiyyət versək, onu görür, onun haqda düşünür, diqqətimizi ona yönəldər, onunla da yaşayırıq. Cənnətin xəyalı ilə yaşayan və Allahın vəd etdiklərini hər şeydən önəmli bilən kəs yalnız bu barədə eşidəndə həyəcanlana bilər. İlahi aləmə dair məlumat əldə etmək hərisliyi ilə yaşayanların qəlbləri hər an bu məlumatın eşqi ilə döyünür ki, bu da hər anlarına ilahi bərəkətin yağması ilə nəticələnəcək. Belələri adi şeyləri

görməz və təcrübədən keçirməzlər. Madam ki onlar əbədi həyat xoşbəxtliyini əldə etmək arzusunu digər arzularından üstün tuturlar, deməli, onların adi görünən işləri belə əbədi zənginlik qazanmış olur. Yuxarıda buna dair bir nümunə verdik: “cənnət” sözü üçün cənnətə aidiyyəti olmayan bir qəzetə verilən 25 qəpik belə cənnət vizası əldə edəcək qədər dəyər qazanır. 25 qəpik pula cənnəti qazandıracaq qədər dəyər qazanan düşüncə məhz cənnətə daxil olmağın yolları ilə bağlı məlumat əldə etmə hərisliyidir.

Səbrə Görə Şükür Etmək, Şükra Görə İsa Səbir Etmək

Epilepsiya xəstəsi olan bir zənci qadın vardı. Bu xəstəlik üzündən hərdən onda tutmalar olurdu və bu halda o, nə elədiyini bilmir, özünə gələndə isə çox vaxt üst-başının açıq olduğunu görüb dərin narahatlıq keçirirdi. Buna görə də o, bir gün ən gözəl insanın yanına gəlib deyir:

- Ya Rəsulallah! Mən epilepsiya xəstəsiyəm. Məndə tutmalar olanda üst-başım açılır. Xahiş edirəm, sağalmağım üçün Allaha dua edin.

Rəsulullah (s.ə.s) deyir:

- İstəsən, səbir edib cənnətlik olarsan, istəsən, dua edərim, sağlarsan. Hansını seçirsən?

Qadın səbir edəcəyinə söz verib cənnətlik olmağı seçir və deyir:

- Onda xahiş edirəm, tutmalar olanda üst-başımın açılmaması üçün dua edin.

Peyğəmbərimiz onun xahişini qəbul edib dua edir. Sonralar ən gözəl insanla birlikdə olanlar: "Cənnətlik insan görmək istəyən ona baxsın", - deyə bu zənci qadını cənnətlik insan kimi bir-birlərinə göstərirdilər.

Əsri-səadət bəşəriyyətin gördüyü və görəcəyi ən mübarək zaman kəsiyidir. Aləmlərə rəhmət olaraq göndərilmiş

Bizi yalnız istəklərimiz xarakterizə edir. Ariflər: “Nə istəsən, osan sən”, – buyurmaqla elə bunu nəzərdə tutmuşlar.

ən gözəl insan bu dövrdə yaşamış, onunla birlikdə yaşayanlar da yaşayarkən Allahın razılığını məhz bu dövrdə qazanmışlar. Bu dövrdə baş verən və nəql olunaraq günümüzə gəlib çatan hər hadisə bir qütb ulduzudur; ona baxıb işığına əsasən istiqamətimizi müəyyənləşdirməliyik. Zənci qadınla bağlı danışdığımız əhvalat ağıl sahibləri üçün ibrətlərlə doludur və bu mənada, istiqamətimizi təyin edən bir qütb ulduzu kimidir:

1. İstəklərimizin məqbul olub-olmadığını öz məhdud meyarlarımız yox, məhz Allahın bizim üçün təyin etdiyi sərhədlər və meyarlar əsasında öyrənə bilərik. Bəlkə də, problemli ikən problemsiz olmağı istəmək normaldır. Amma əsas məsələnin Onun istədiyimizi bizə verib-verməməsindən ibarət olduğunu anlasaq, elə imtahanımızın məhz taleyimizlə razılaşmaqdan ibarət olduğunu da anlayırıq. Bəli, taleyi ilə razılaşan kəs nicat tapar. Danışdığımız əhvalatdakı zənci qadın da taleyi ilə razılaşır və onun yaxşılaşmaq istəməsi, veriləni özünə layiq bilməməkdən yox, tutmaları olanda üst-başının açılmasından keçirdiyi narahatlıqdan qaynaqlanır. O, bu xahişi ilə öz yaxşılığını yox, Allahın bizim üçün təyin etdiyi xeyrə – hicab hökmünə xələl gəlməməsini istəyir.

2. İstəyərək əldə edəcəyimizi umduğumuz şey məhrum qalaraq əldə etdiyimiz şeydən yaxşı olmaya da bilər. Hətta bu istək zənci qadının nümunəsində olduğu kimi, hicaba riayət etməklə bağlı olsa belə... Həyata keçməsini özümüz üçün xeyirli sandığımız şey gəlib bizi tapanda fərqi nə varmadığımız başqa bir xeyrə mane ola bilər. Deməli, Allah bilər, biz bilmərik. Əlbəttə, biz Allahdan yalnız xeyir istəməliyik... Çünki xüsusi məhdud bir xeyir istəyəndə daha böyük bir xeyirdən imtina etmiş olarıq. Bəli, Allah bilər, biz bilmərik.

3. İstəklərimiz Haqq və həqiqətlə eyni istiqamətə yönəldikcə nicat tapmaq ehtimalımız artır. Nə istəməyimiz çox önəmli məsələdir. Çünki bizi yalnız istəklərimiz xarakterizə edir. Ariflər: “Nə istəsən, sənsən”, - buyurmaqla elə bunu nəzərdə tutmuşlar. Yuxarıdakı nümunədə zənci qadın hicaba

riayət etmək istəyir. Elə əvvəlcədən o, bunu istəyirdi, sadəcə, bu istəyini yaxşılaşmaqda görürdü. Rəsulullah səbir etdiyi təqdirdə cənnətlik olacağı ilə müjdələməklə yaxşılaşmağın onun taleyinə yazılmadığına işarə etmişdi. Yaxşılaşmağı şərt qoşmadan etdiyi sonrakı xahiş olduqca xeyirli və məqbul olduğundan Rəsulullah onun bu xahişini qəbul edərək əl açıb Allaha dua edir.

Beləcə, zənci qadın dilə gətirdiyi və çatmaq istədiyi xeyirlə yox, mahiyyətindən xəbərsiz olduğu daha böyük bir xeyirlə müjdələnir və çox güman ki, bu müjdə qadının yaxşılaşmaq istəyinin hicaba riayət etmək kimi uca bir istəklə bağlı olmasından qaynaqlanırdı. Onun istəyi Haqq və həqiqətlə eyni istiqamətə yönəlmiş, sadəcə, üsulda kiçik bir düzəlişə məruz qalmışdı ki, bu da, əslində, səbirlə şükür arasında seçim etmək lazım olduqda Rəsulullahın ona səbri seçməyi işarə etməsindən ibarət idi.

Həyatımız səbirlə şükrün arasında get-gəl edən saat kəfگیرinə bənzəyir; gah səbrə, gah da şükrə meyllənirik. Görəsən, hansı daha çətinidir? Hərə bir cür düşünə bilər, amma yenə də, verilən üçün şükür etmək verilməyən üçün səbir etməklə müqayisədə daha çətinidir. Məsələn, gözləri görməyən bir insandan gözlənən reaksiya səbir etməkdir; çünki gözləri görmür deyə, elə ağır bir məsuliyyəti də yoxdur. Korluq beləsinin həyatının mərkəzində qərar tutur və onun dünyaya münasibətini təyin edən başlıca amilə çevrilir. Bəli, bir korun imtahanı elə korluğu ilə bağlıdır. Sual da, cavab da açıq-aydındır. Beləsindən gözlənən reaksiya səbir etməkdir; o, səbir edib taleyi ilə razılaşsa, çox güman ki, əksəriyyətə verilən bir nemətdən məhrum olması onu qurtuluşa çatdıracaq. Bəs görəsən, gözləri görən bir insan necə reaksiya verməlidir?

Öhdəsinə səbir yox, şükür etmək düşən kəsin gözlərinin görməsi çox vaxt həyatının mərkəzində qərar tutan bir hiss olmaya bilər. Şükür tələb edən bu qədər nemətin içində

gözlərin sağlam olması üçün şükür etmək onun ağılına belə gəlməyə bilər. Həyatın mərkəzində qərar tutmayan şükürü bir korun həyatında qərar tutan səbirdən necə üstün bilmək olar? Əlqərəz, problemli olub səbir etməyin vacib olduğunu bilən kəs problemsiz olub şükür etməyin vacib olduğunu fərqi nə verməyən kəsdən xeyirlidir. Onda belə çıxır ki, problemli olmaq yaxşı şeydir?

Qəzavü-qədər in sirri “qəder” sözündədir; bizə verilən nemətlər ilə imtahanımızın mahiyyəti arasında əlaqə mövcuddur. Hər kəs məhz verilən nemətlər barədə sorğu-sual ediləcək, verilməyənlər barədə yox. Allah isə nəyi verib, nəyi verməməkdən məsul deyil. O, nəyi niyə verdiyini və nəyi niyə vermədiyini ən yaxşı bilən varlıqdır... Bizim vəzifəmiz, sadəcə, miqdarla, başqa sözlə, qəzavü-qədərlə razılaşmaqdır. Bəli, məhz qəzavü-qədərlə razılaşanlar qalib olacaqlar.

Verilən nemətə uyğun olaraq ya səbir, ya da şükür etmək imtahanın ən çətin tərəfidir. Vəzifəsi səbir etmək olanlar ömrü boyu cəmi bir məsələ ilə imtahan ediləcəkləri üçün sevinə bilərlər. Vəzifəsi şükür etmək olanlar isə çoxsaylı məsələlərlə imtahan ediləcəkləri üçün kədərlənə bilərlər. Səbrə görə şükür etmək, şükrə görə isə səbir etmək lazımdır. Verilməyən nemətə görə səbir etməklə işimiz asanlaşırsa, səbirlə təchiz olduğumuza görə şükür etməliyik. Verilən nemətlərin hansına görə və nə qədər şükür edəcəyimizi bilməməklə işimiz çətinləşirsə, onda da şükür etməkdəki əzmimizə səbir etməliyik.

Həminin çətin olduğuna sahib olduğu və ya olmadığı nemətlərə baxıb hər kəs özü qərar verəcək.

Sizə Müstəcəb Olacaq Bir Dua Etmək İmkanı Verilsəydi

Sizə müstəcəb olacaq bir dua etmək imkanı veril-səydi, Allahdan nə istərdiniz? Məsələn, Rəsulul-lahdan (s.ə.s) özünü üçün dua istəməli olsaydınız, - hər an belə bir imkan verilə bilər, – nə istərdiniz? Bu suala: “Nəinki istəmək, heç buna cəsarət belə edə bilməzdim”, - kimi cavab verə biləcək ədəbli insanları nəzərə alaraq sualı bu cür verək: “Rəsulullah (s.ə.s): “İstə”, - desəydi, nə istərdiniz? Onun bu əmrinə itaət etmək vacib olan anda qəlbini-zin ən məhrəm guşəsində saxladığınız hansı istəyi onunla bölüşməyə cəsarət edərdiniz?”

**“Allahım! Onu
əfv et, ona rəhm
et və qəlbinə
zənginlik bəxş
et!”**

Əsri-səadətdə yaşayan gənclərdən biri qəlbindəki arzusunu ilk fürsətdəcə ən gözəl insandan diləmiş, ona veriləcək hədiyyənin əvəzinə dua istəmişdi. O, Rəsulullahla bircə dəfə görüşə bil-miş, ondan bircə şey istəmiş, amma bu istəyi ilə həyatını tamamilə dəyişdirəcək bərəkət sahibi olmuşdu. Bu gəncin işi-peşəsi ilə bağlı məlumatımız məhdud olsa da, onu tanı-yanların verdiyi məlumatlar sayəsində bu istəyi ilə tanınan-dan sonra necə yaşadığını az-çox bilirik.

Adını bilmədiyimiz bu gənc Yəmənin Tucib qəbiləsinə mənsub olmuşdur. Hicri 9-cu ildə Rəsulullahın (s.ə.s) yanına gələn 13 nəfərlik heyətin tərkibinə o da daxil idi və heyətin ən azyaşlı üzvü olaraq arxada qalıb heyvanlara baxmaq məhz

ona tapşırılmışdı. Heyətin digər üzvləri eşitdiklərini qəbilələ-ri ilə bölüşmək istədiklərindən əmanətləri Rəsulullah (s.ə.s) verib bunun əvəzində hədiyyələrini aldıqdan sonra dərhal vətənlərinə qayıtmağa tələsirdilər. Onlar çox tələsdiklərindən bu gəncin Rəsulullahı (s.ə.s) görmək istəməyinə əhəmiyyət verməyə də bilərdilər. Amma bu, mümkün olmadı, çünki Rəsulullahın (s.ə.s) “Arxada qalanınız varmı?” sualına tuş gəlmişdilər. O, bu gəncin arxada gəldiyindən xəbərdar idi və onu görmək istəyirdi. Beləcə, bu gənc Peyğəmbərimizin hü- zuruna gəlir, ona da qəbilədaşları kimi hədiyyə verilir. Amma o, bu hədiyyəni qəbul etməyib istəyini dilə gətirir:

- Ya Rəsulallah! Mən hədiyyə istəmirəm. Mənim başqa bir istəyim var.

Rəsulullah (s.ə.s) dayanıb onu dinləyir, o isə deyir:

- Ya Rəsulallah! Mən sizdən dua istəyirəm. Xahiş edirəm, mənim üçün dua edin.

Onun bu istəyi Rəsulullahda ona qarşı maraq yaradır və ondan hansı duanı istədiyini soruşunca o deyir:

- Ya Rəsulallah, xahiş edirəm, Allaha dua edin ki, məni əfv etsin, mənə rəhm etsin və qəlbimə zənginlik bəxş etsin.

Bir daha xatırladaq ki, bu gəncin adını bilmirik, heç bil-məyimizə də ehtiyac yoxdur. Əsas odur ki, onun nə istədiyi-ni bilirik və bu, onun haqqında qənaət hasil etməyimiz üçün kifayətdir. İstəyi Allahın əfv və rəhminə tuş gəlmək və qəlb zənginliyinə sahib olmaqdan ibarət olan bu gəncin həyat tər-zi elə bu istəyindən bəlli olur. Rəsulullahla yeganə görüşündə bu istəyini dilə gətirməsi nəyin dərddini çəkdiyini açıq-aşkar göstərir. İstəyi ilə bizə nə istəmək lazım olduğunu öyrədən bu gənc qiyamətəcn bu məsələdə bütün insanlara örnək olacaq. Allah onu məhz bu istəyi ilə bütün insanlara örnək qılmışdır ki, ondan dərs götürüb istəklərini onun istəyinə uy-ğunlaşdırsınlar.

Gəlin yenidən o səhnəyə qayıdaq: Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bu gəncin istəyindən çox məmnun qalıb əllərini açaraq onun istədiyi kimi dua edir:

“Allahım! Onu əfv et, ona rəhm et və qəlbinə zənginlik bəxş et!”

Gəncin bu davranışının, xüsusən də, bu istəyinin Rəsulullah tərəfindən bəyənildiyini haradan bilirik? Oradan bilirik ki, Rəsulullah (s.ə.s) bir il sonra etdiyi vida həcci əsnasında rastlaşdığı tuciblərdən: “Sizinlə birgə gələn o gəncdən nə xəbər var?” – deyə soruşur. Bəli, tucibləri görənlər kimi Rəsulullah dərhal o gənci xatırlayır. Tuciblər onun sualına belə cavab verirlər: “Ya Rəsulallah! Allahın verdiyi ruziyə onun qədər qane olan görmədik. İnsanlar dünyanı öz aralarında bölüşdürməli olsalar, o gənc döndü ona gözünün ucu ilə də baxmaz”.

Peyğəmbərimiz eşitdiyi bu cavabdan da çox məmnun qaldığından əllərini açıb bu gənc üçün yenidən dua edir: “Onun ölərkən şərəflə öləcəyinə ümid edirəm”. Bu nə gözəl duadır və o sanki əvvəlki duanı tamamlayır... Bununla, Rəsulullah onun istəyində sabitqədəm olduğunu öyrənib onu həyatının növbəti mərhələsi üçün müjdələyir.

Bəli, tucibli gəncin adını bilməsək də, istəyindən xəbərdarlıq və bu, onu tanımağımız üçün kifayətdir. Çünki insanı məhz onun istəkləri xarakterizə edir. İnsan dilinin altında, taleyi isə onun istək və meylinə gizlənib. Yönlədiyimiz istiqamətə xarakterimizin kölgəsi düşür. Qəlbimizin yönlədiyi istiqamət qarşımızda açılan yolun istiqamətinə uyğundur. Elə aqibətimiz də eyni mənbədən qidalanır. Meylimizə uyğun yaşayar, ölər və dirildilərək. Odur ki, nə istəməyimiz önəmli məsələdir. İnsan öz istəyində gizlənib. Mövlana: “Nə istəsən, osan sən”, - buyurmaqla elə bunu nəzərdə tutmuşdur. Bəli, biz məhz nəyi arzulasaq, oyuq.

Hamımız dua edirik, çünki nələrsə istəyirik. İstəklərimiz dualarımızda sözə və səsə bürünür. Belə də olmalıdır; yalnız Allahdan istəməliyik. İnsanlardan istəsək, təcricən zillət qapısına sürüklənərik. Odur ki, dara düşmədikcə insanlardan istəməməliyik. Hətta mümkünə heç əl açmamalıyıq. Amma hər kəs bunu bacarmaz deyə, yalnız bəzilərinə sakitcə: “Heç kəsdən bir şey istəmə”, deyilib. Düzdür, heç istəməmək çətin məsələdir, amma arzu olunan şey budur. Çünki yalnız Allaha qul olmalı, Ondən başqa heç kəsə möhtac olmamalıyıq. Allaha qul olmaq qəm-kədər, şikayət, istək və dərdi yalnız Onunla bölüşmək kimi qəlb zənginliyinə yiyələnmək deməkdir. Bəli, bacardıqca yalnız Ondən istəməliyik. Çünki nemətləri verən yalnız Odur. Dua edəndə əllərimizi göyə qaldırıp Allahdan nələrsə istəyirik. Rəbbimiz Ondən istəməyimizi istəyib deyə, biz də Ondən istəyirik və bilirik ki, istək verilibsə, deməli, verilmək də istənilib. Bu ilahi qanunun mövcudluğu bizi sevindirir.

Bunu da bilirik ki, dua etməyimiz Onun da bizə sarı yönəlməyinə səbəb olur. Dua etməyimiz daim açıq olan rəhmət qapılarına baxan qəlb pəncərələrimizə işığın düşməsi deməkdir. Biz məhz O istəyib deyə, Ona sarı yönəlirik. Hər duanın nəticəsində Rəbbimiz bizə bildiyimiz və bilmədiyimiz nemətlər bəxş edir, bizi bildiyimiz və bilmədiyimiz müsibətlərdən xilas edir. Bəli, O bilər, biz bilmərik.

Hər dua anı Allaha qovuşma bir anıdır. Verilən və ya verilməyən nemətlərin fərqi varə bilib-bilməməyimizdən asılı olmayaraq, unutmamalıyıq ki, hər dua anı bir fürsət anıdır. Şübhəsiz ki, hər duanın nəticəsində Allah bizə nəsə verir, bizi nədənsə sovuşdurur, nəyisə bizdən dəf edir. Bunların fərqi nə varmaya bilər, amma duamız qədər dəyərli olmağımızın fərqi varmıdır. Bəli, dəyərimiz duamız qədər, duamız isə istəyimiz qədərdir...

Tucibli gəncin istəyi qəlbimizdə bəslədiyimiz istəkləri necə formalaşdırmaq lazım olduğunu bizə öyrətdiyinə görə önəmlidir. Şübhəsiz ki, istəyə nə istədiyi verilir. Amma istəmək bizə həvalə olunur ki, çətin olan da elə budur. Nə istəyəcəyimizi müəyyənləşdirmək vacibdir, amma ondan da vacibi Allahın bizə nə arzuladığını aşkara çıxarmaqdır.

Tucibli gənc Allahın ona nə arzuladığını aşkara çıxarmış bir gənctir. Qəlb təmizliyinə meyllənməsi Allahın ona lütfündən xəbər verir. Hər kəsin nələrsə istədiyi kimi, Rəbbimiz də bizdən nəsə istəyir və şəxsiyyətimiz qədər müstəsna və bütün istəklərdən uca olan bu istəyi aşkara çıxarmaq həyatımızın xoşbəxtlik şifrəsini tapmaq deməkdir.

Allahın bizə nə arzuladığını aşkara çıxarsaq, öz istəyimizi də ona uyğun şəkildə formalaşdırmaqla bilərik. Məhz bizdən istəniləni istəyə bildiyimiz an istəyimiz bizim üçün imtahana çevrilməz, əksinə, bizə səadət bəxş edər. Allah istəməsə, biz də istəyə bilmərik. Odur ki, Ondən istədiyimiz şeyin həyata keçməsinin Onun iradəsindən asılı olduğunu dərk etməliyik. İstəklərimizin həyata keçməsinin yeganə yolu Onun istəməsini istəməkdir.

Demək, təkcə istəməməli, həm də Onun istəməsini istəməliyik.

Zehnina Yox, Qəlbina Tay Axtar

Rəsulullah (s.ə.s) buyurur: “Bir dəfə bir çoban sürüsünü otararkən bir qurd sürüdən qoyun qapır, çoban da qurdu qova-qova yaxalayıb qoyununu xilas edir, qurd isə ona baxıb deyir: “Çoban olmayanda məndən bu qoyunları kim xilas edəcək?” Bunu eşitcək səhabələr etiraz edərək deyirlər: “Elə şey olar, heç qurd da danışar?” Rəsulullah belə cavab verir: “Olar; mən, Əbubəkr və Ömər buna inanırıq”.

**Dostluğun səfasını
görənlər dost-
larına cəfa çək-
dirənlər yox, vəfalı
olanlardır. Odur
ki, mənəm-mənəm
deyənlər dost tapa
və dostluq edə bil-
məzlər.**

Ardınca buyurur: “Bir dəfə də bir nəfər inəyin belinə minəndə inək üzünü ona tutub deyir: “Mən bunun üçün yox, cüt sürmək üçün yaradılmışam”. Yenə səhabələr etiraz edərək deyirlər: “Elə şey olar, heç inək də danışar?” Rəsulullah da yenə eyni cavabı verir: “Olar; mən, Əbubəkr və Ömər buna inanırıq”. Halbuki nə Əbubəkr orada idi, nə də Ömər.

Buxari və Müslimin “Səhih”lərində keçən bu hədis zehni uyğunluq axtaran, amma zehni xaosdan əziyyət çəkdiyi üçün heç cür həqiqi dostlar tapa bilməyənlərə nə deyir? Nə deyir-desin, gəlin hər şeydən öncə, Rəbbimizdən belə dostluq münasibətləri diləyək. Rəbbimiz bizə belə dostluq münasibətləri qurmağı və qəlbinə etibar edə biləcəyimiz dostlar tapmağı nəsib etsin! Rəbbimiz bizi

yoxluğumuzda inanc və qəlbimizə zamin dura biləcək kəslərlə dostlaşdırsın!

Qəlbə zamin dura biləcək dostlar tapmağın özü xoşbəxtlikdir. Belə bir dostluq mühitində yaşamağın özü böyük bir sərvətə sahib olmaq deməkdir və hər kəs bu sərvətə sahib ola bilməz. Bu sərvət yalnız belə bir mühiti hər şeydən üstün tutanlara verilir ki, bunun üçün də əvvəl saf niyyət, sonra da belə bir dostluğa layiq olmaq tələb olunur. Dost axtaran dostluq etməyi bacarmalıdır. Dostluğun səfasını görənlər dostlarına cəfa çəkdirənlər yox, vəfalı olanlardır. Odur ki, mənəm-mənəm deyənlər dost tapa və dostluq edə bilməzlər. Dost, adətən, qarşısındakını özündən üstün tutanları axtarır. Əsas məsələ dostluqdur və dostdur. Dostluq qoxusu və dadı cənnətdən gələn bir məfhumdur. Bəli, həqiqi dostluq bir cənnət məfhumudur və onu nə dünya sərvəti, nə də ömür aradan qaldıra bilər.

Dostluq qəlbə istinad edir və burda zehnin heç bir rolu yoxdur. Başqa sözlə, dostların, hər şeydən öncə, zehinləri yox, qəbləri bir-biri ilə uyuşur. Qəbləri bir-biri ilə uyuşmayanlar zehinləri ilə çox yol qət edə bilməzlər. Dostlar qəlb dura-dura zehindən kömək ummamalıdırlar. Dostu zehinlə yox, qəlblə qazanırlar. Qəlb qazanmaq üçün isə qəlb vermək lazımdır. Qəlb alveri qəlblə edilir; qəlbini verməyən başqasının qəlbini ala bilməz.

Hər kəsin yönəldiyi bir istiqamət var. Dostlar öz dostlarının qəblərindən başqa hansı istiqamətə yönələ bilərlər? Bəli, dostlar məhz qəbləri ilə bir-birlərinə yönəlmiş olanlardır və bu qəlb birliyi tədricən zehni birliyi də meydana gətirir. Hər şeydən öncə, qəlb inanır və ya tərəddüd edir. Çünki qəlb əsas və mərkəzi mövqeyə sahibdir və sanki komandir-dir; hara əmr etsə, zehin adlı əsgər də ora yönəlir. Qəblərini açacaq qədər bir-birlərini sevənlərin tədricən zehinləri də eyni istiqamətdə işləyər, gözləri də eyni istiqamətə baxır

işildayar, əvvəl heyətlənər, sonra isə şükür edər və beləcə, dünyada ikən çox böyük həzz alarlar.

Qəlbə zamin duran dostlar təkcə birgə yox, həm də ayrı olanda bir-birləri ilə nəfəs alanlardır. Belələri dostları ilə yaşayır, dostları ilə qocalır, dostları ilə susur, dostları ilə kifayətlənir, elə hey “dost-dost” deyirlər. Çünki onlar bilirlər ki, dostluğun yolu Həqiqi dostla gedən yolun özüdür. İnsanlarla dostluq edə bilməyən kəs ən uca dostla necə dostluq edə bilər? Bir halda ki yol əbədi varlıqdan gəlir, onda fani varlıqları sevmə bilməyən kəs ona necə yol tapa bilər?

Həqiqi dostlar dostları ilə birgə olanda da onlardan ötrü darıxanlardır. “Sənin yanında ola-ola sənə həsrət qalmışam” ifadəsi də elə bu münasibətlə deyilib. Belələri nəinki yaşayarkən, həm də öləndən sonra dostlarının həsrəti ilə yaşayırlar.

Məsələn, beləsi öləndən sonra uşaqları onun vəsiyyətnaməsində belə bir vəsiyyət tapa bilərlər: “Filan dostlarımla iştirakı olmadan məni dəfn etməyin”. Belə olan halda, yaxınların belə tanımadığı, Həqiqi dostla dostluq xatirinə dostluq etdiyindən gözə görünməyən dostlar gəlib çıxar və son vəzifələrini yerinə yetirib dostlarını dəfn edə bilərlər.

Dost, qəbrində əldə edəcəyi xoşbəxtliyi dostlarının əli ilə dəfn olunmaqda görəndir.

Beləsi vəfat edib dəfn olunandan sonra əvvəl-əvvəl hər kəs gəlib qəbrini ziyarət edər, amma sonra camaatın ayağı kəsilsə də, dostun ayağı kəsilməz. Elə heç kəsin hiss etmədiyini hiss etdiyi üçün də ona dost deyilir. Bəli, hamı çıxıb gedər, amma dost dostunu tərk etməz, qırx gün eyni saatda dostunun qəbrini ziyarətə gedər, orada sakitcə otursa da, kim bilir, ürəyində nələr danışar, qırx gündən sonra isə ziyarəti başa vurarkən belə deyər: “Budur, qırx gün keçdi, dostum! Eşitdiyimə görə, insan qırx gündə hər yerə öyrəşir. Yəqin ki,

sən də artıq yerinə öyrəşmisən. Odur ki, mənə icazə ver, gedim. Narahat olma, tez-tez olmasa da, yenə gələrəm... Səni təzə yerində rahat buraxmaq lazımdır...”

Bəli, dost dostunun qəbirdə rahatlığını da düşünər.

Belə dostlar vəfat edəndə hamı onları ölmüş bilsə də, onlar naməlum zaman və məkanlarda görüşməyə davam edərlər. Beləcə, axirətdəki dost dünyadan gələn dostunu, bəlkə də, gözəl dostluqların xatirinə naməlum bir yerdə, naməlum şəkildə “Xoş gəlmisən!” ilə qarşılayar, onun gəlişi ilə həsrətinə son qoyulmuş olar və ondan dünyada qalan dostların kef-əhvalını soruşar, onlara xeyirli ömür arzulayar, haqqında “O, çoxdan gəlmiş olmalı idi” deyilən kəs üçün isə təəssüflənər.

Bəli, dost uzaq diyarda belə dostunu tərk etməyən kəsə deyilir.

Dost dostuna ifrat dərəcədə bağlı olduğundan həddi aşmaq bahasına olsa da, bəzən öz-özünə belə də deyə bilər:

“Allah mənə cənnət nəsib etsə, ora girməzdən öncə qapısından baxacağam ki, görüm filan dostlarım oradadırlar, yoxsa yox; əgər oradadırlarsa, mən də ora girəcəyəm, yox, əgər orda deyillərsə, “Ya Rəbbim, məni də onların olduğu yerə yerləşdir”, - deyə yalvaracağam”.

Dost belə olmalıdır. Dostluq dostsuz mövcud ola və yaşaya bilməməkdir.

Gəlin ən möhtəşəm mənzərəyə nəzər salaq: iki nəfərdən ikincisi – Hz.Əbubəkr atasının əlindən tutub gətirir və Peyğəmbərimizə (s.ə.s) deyir: “Ya Rəsulallah! İstəyirəm, atam İslamı qəbul etsin”. Ən uca dostdan başqa heç kəsi dost tutmayan ən gözəl insanın ürəyi dözməyib deyir: “Niyə bu qocanı əziyyətə salıb bura gətirdin? Desəydin, özüm yanına gedərdim...” Deyibən qocaya kəlməyi-şəhadəti dedizdirir,

qocanın vəfali oğlunun isə gözləri yaşarır. Görəsən, o, atası İslamı qəbul etdiyinə görə sevincdən ağlayır? Rəsulullah ondan soruşur: “Niyə ağlayırsan, ey Əbubəkr?” Onun verdiyi cavab dostluğun dərəcəsinə göstərəcək möhtəşəm bir cavabdır: “Atamın yerində sənin əminin olmasını elə istəyirdim ki, ya Rəsulallah!..”

Bəli, dost öz sevincini dostunun sevincinə fəda edə bilən kəsə deyilir.

Siz ömrünüzün bahar çağında dostluğun dəyərini yenidən anlamağa başladığınız bir vaxtdasınız. Hələ bundan sonra yavaş-yavaş özünüzdə dostlar tapacaq və kimlərsə dostuna çevriləcəksiniz. Sizə dostluğun dadını dadmağınızı arzulayram. Təkcə dünyada yox, əbədi qurtuluş diyarında da sizsizliyə dözə bilməyən dostlar və dostluqlar arzulayın. Yalnız etibarlı və sədiq insanlarla bu cür dostluq münasibətləri qurmaq olar.

Amma ehtiyatlı olun! Hər yer qəlbinə leş tacirlərinə satmaq üçün dolaşan saxta dostlarla doludur. Qoy dostunuz sizi gənclik, sağlamlıq və enerjinizə görə yox, qəlbiniz, sevginiz və dərdlərinizə görə sevsin. Qoy dostunuzun sizinlə dostluq etməkdə məqsədi sizin kimi fani varlıqların gec-tez bitəcək sevgisini qazanmaq yox, “ən uca dostu” qovuşmaq və onunla dostluq etməklə sıxıntıdan qurtulub rahatlanmaq olsun. Tükənməz dostluğun iksirini yalnız onun naminə dostluq münasibətləri qurmaqla əldə etmək olar.

Unutmayın ki, həqiqi dostluğu yalnız və yalnız dünyanın yox, axirətin və ordakı gözəllik və əbədi xoşbəxtliyin dərini çəkənlər bacarır. Onları axtarın, tapın, onlarla birgə olun, onlarla dost olun və onların dostuna çevrilin...

İstiğfar Müvazinətimizi Təmin Edir

Məkkə fəth olunmuşdu və müzəffər komandır ora daxil olurdu. Amma o qədər təvazökar idi ki... Başını əymişdi, üzü az qala dəvənin tərkinə dəyirdi və bu halda o, Rəbbini həmd-səna ilə təqdis edir və Ondən əfv diləyir, – bu yerinə diqqət yetirin, – çünki Allah belə əmr etmişdi:

“(Ya Peyğəmbər!) Allahın köməyi və zəfər (Məkkənin fəthi) gələn zaman, insanların dəstə-dəstə Allahın dininə (İslama) daxil olduqlarını gördüyün zaman Rəbbini həmd-səna ilə təqdis et (Onu bütün nəqis sifətlərdən uzaq tutub pak bil) və Ondən bağışlanmağını dilə. Həqiqətən, O, tövbələri (çox) qəbul edəndir!”

(Nəsr surəsi)

**İstiğfar baş əymək
və qəlbimizdə-
ki zülmətin bizə
nəsib olan uğura
şərik olmasına,
başqa sözlə, şirkə
düşər olmasına
na mane olmaq
deməkdir.**

Məkkəni fəth edən və zəfər qazanan Peyğəmbərə edilən əmr budur: istiğfar - Allahdan əfv diləmək...

Deməli, uğur qazandığımız zaman istiğfar etməliyik. Bu, Rəsulullahın sünnəsidir. Allahın ələmlərə rəhmət olaraq göndərdiyi Peyğəmbərə etdiyi kömək və nəsib etdiyi fəthin əvəzində, ondan gözlədiyi davranış məhz budur. Çünki hər növ uğur, yaxşılıq və gözəllik Allahdan gəlir. Biz öz iradə və seçimimizlə müsbət nəticə əldə edə bilmərik. Odur ki, biz yalnız öz iradəmizlə seçim etməliyik, Rəbbimiz isə lütfkar-

lıq göstərib nəsimb etməlidir. Bundan əlavə, Allahın lütfkarlıq edib verdiyi neməti görəndən sonra təkəbbürə qapılmamaq üçün istiğfar etməli və təkəbbürdən Ona sığınmalıyıq.

İstiğfar baş əymək və qəlbimizdəki zülmətin bizə nəsimb olan uğura şərik olmasına, başqa sözlə, şirkə düşər olmasına mane olmaq deməkdir.

İstiğfar tövhidə yönəlmək, iş, varlıq və hadisələri öz ünvanına çatdırmaq deməkdir. O, nəfs, şeytan və köməkçilərinin həmlələri qarşısında gücünü itirməmək qabiliyyətidir.

İstiğfar doğulduğumuz kimi tərtəmiş qalmağa çalışmaqdır. Bəli, dünyaya saf gəlmişiksə, deməli, dünyadan saf da getməliyik və elə əsas vəzifəmiz də bu xüsusiyyətə sahib olmağa çalışmaqdır. İstiğfar bu yolu getmək üçün bizə lazım olan azuqədir.

Hər dəfə istiğfar edəndə göylərin qapılarının üzümüzə axıracan açıldığına ümid edirik və bu vaxt qəlbimiz nurlanır, keçmiş, indiki və gələcək zaman gözümüzdə eyniləşir, bir nöqtəyə çevrilir və bu nöqtəyə həyatımız, savablarımız, günahlarımız və nəhayət, özümüz sıyrıq. İstiğfar etdiyimiz zaman bu nöqtədən bir pəncərə açılır, bu pəncərədən əbədi qurtuluş işığı saçılır və bu işıq həyatımıza, savablarımıza və günahlarımıza düşür. Beləcə, hər istiğfar nur olub qəlb evimizi doldurur.

İstiğfardan uzaq düşdüyümüz vaxtlarda isə sanki o biri aləmlərlə aramızdakı məsafə get-gedə artar, keçmiş, indiki və gələcək zaman bir-birindən ayrılır, keçmiş təəssüf və peşmançılıqla, indiki zaman qəflətlə, gələcək isə məyusluqla əhatə olunur və nəticədə, uzaq məsafələrdə darmadağın olub parçalanırıq, hər parçamıza peşmançılıq ləkəsi hopar və ən nəhayət, mənliyimizi itiririk.

İstiğfar etmək titrəmək deməkdir. Çünki “Bəndələrimin arasına gir və cənnətimə daxil ol” əmrini eşidənədək aqı-

bətimizin necə olacağını bilmirik, heç nəyə arxayın deyilik. Odur ki, davamlı istiğfar etməyə məcburuq. Əlbəttə, istiğfar bütün günahlarımızı əfv etdirməyə qadirdir, amma mütləq əfv etdirəcəyinə dair bizə heç kim zəmanət verə bilməz deyə, mənəvi cəhətdən davamlı oyaq qalmalı və istiğfar etməliyik.

Bəli, biz davamlı istiğfar etməliyik.

İşlədiyimiz günahlardan ötrü istiğfar etməliyik...

Hazırkı vəziyyətimizin yaxşı olduğuna əmin olmadığımız-
za görə istiğfar etməliyik...

Gələcəyimizin necə olacağını bilmədiyimizə görə istiğfar etməliyik...

İstiğfar bizim oyaq qalmağımız, özümüzü yığışdırmağımız və daim özümüzdə nəzarət etməyimizdir.

Məyus olanda: “Görəsən, harda səhv etdik; qəsdən etdik, yoxsa bilmədən?” – deyə düşünməli və “Ya Rəbbim, qəsdən və ya bilmədən etdiyim günahlara görə mənə bağışla!” – deyib istiğfar etməliyik.

Sevinəndə də, lovğalanıb gözümüz ayağımızın altını görməyəndə də istiğfar etməliyik. Çünki ən gözəl insan və ömrü boyu onun yolu ilə gedənlər belə ediblər ömürlərini istiğfarla keçiriblər. Gözəlləşmək, təmiz qalmaq, doğulduğu kimi vəfat etmək istəyənlər də onlar kimi yaşamalı və istiğfar etməyi həyat tərzinə çevirməlidirlər...

İstiğfar etməyi həyat tərzinə çevirmək davamlı peşmançılıq yox, özünənəzarət edərək yaşamaq deməkdir. Özünənəzarət büdrəyib yıxılmağımızı gözləyən düşmənlərlə mübarizə aparmaq və qəlbimizdəki zülmətdən qorunmaq üçün lazımdır. İmtahan edilmək üçün göndərildiyimiz və qısa ömür sürdüyümüz bu dünyada nəyi niyə etdiyimizin daim fərqi nə varmalı və bunu davamlı özümüzdə xatırlatmalıyıq. Bu, bir növ, metafizik gərginlik içrə yaşamaq deməkdir. İstiğfarla dolu bir

həyat metafizik gərginliklə əhatə olunan həyatdır. Həyatımıza basqın etmək üçün pusquda duran düşmənlər istiğfarla dolu bir həyata qarşı heç nə edə bilməzlər.

Səhər-axşam bu duanı dilinə gətirən, xatırlayan və bu duanın tənzimlədiyi şüurla yaşayanlara azğınlar və quldurlar neyləyə bilər ki:

“Allahım! Sən mənim Rəbbimsən! Səndən başqa tanrı yoxdur! Məni Sən yaratmışsan. Mən Sənin bəndən olaraq Səninlə bağladığım əhd-peyman və ibadətimdə bacardıqca sadıq qalmağa çalışıram. Ya Rəbbim! Əməllərimin ziyanından Sənə sığınırım. Mənə nemətlər verdiyini təsdiq etdiyim kimi nöqsan və günahlarımda da etiraf edirəm. Ya Rəbbim! Məni əfv elə. Çünki Səndən başqa heç kəs günahları bağışlaya bilməz! Buna qadir olan yeganə varlıq Sənsən!”

İstiğfar etməklə özümüzü islah etmiş olarıq. Odur ki, istiğfar etməyi həyat tərzimizə çevirməli və beləcə, müvazinətimizi təmin etməliyik.

Başlarımız Dimdik...

Allahın “Peyğəmbərlə birlikdə olanlar” adlandıraraq dəyərlərini ən gözəl insanla fiziki və mənəvi birgəlikdə gördüyü, qiyamətəcn hamımıza örnək olacaq səhabələrdən biri də Əqəs ibn Sələmədir. Səhabələrin bioqrafiyası ilə bağlı müfəssəl məlumat verən əsərlərdən biri olan “əl-İsabə”də bu dəyərli şəxs haqqında yazılır:

“O, bəni-Süheymlə qəbiləsinə mənsubdur və elə bu qəbilənin təmsilçiləri ilə birlikdə Rəsulullahın (s.ə.s) ziyarətinə getmiş, İslamı qəbul etmiş və ömrü boyu İslama layiqincə əməl etməyə çalışmışdır. Rəsulullah onu mənsub olduğu qəbilənin təmsilçiləri ilə birlikdə geri göndərərkən ona bir iş tapşırır; əlinə bir qab dua oxunmuş su verib deyir: “Bunu apar ver bəni-Süheymlə qəbiləsinə, məscidlərinə səpsinlər və onlara de ki, başlarını dik tutsunlar. Çünki İslamı qəbul etdiklərinə görə Allah onların başlarını dimdik etmişdir””.

**De ki, başlarını
dik tutsunlar.
Çünki İslamı qəbul
etdiklərinə görə Allah on-
ların başlarını dim-
dik etmişdir”**

Bu hadisəni nəql edənlər Əqəsin əlində qab ilə bəni-Süheymlə qəbiləsinin məscidinə gəldiyini və qabdakı dua oxunmuş suyu ora səpdiyini əlavə edirlər. “əl-İsabə”də nəql olunan bu hadisəyə bu məlumat da əlavə edilib: “Bəni-Süheymlə qəbiləsindən heç kəs yalançı peyğəmbər olan Müseyliməyə inanmamış və heç kəs xariciliyi qəbul etməmişdir”.

Əqəs ibn Sələmənin və yanındakıların sonralar da Rəsulullahla görüşüb-görüşmədiklərini bilmirik. Bizə gəlib-çatan

məlumat budur: Əqəs əlində qab, bəni-Süheym qəbiləsinin Qurra adlı məscidinə gəlib dua oxunmuş suyu onun hər tərəfinə səpmişdir. O, ən gözəl insanın əmrini qəbiləsinə çatdırmış, onlar da bu əmrə sevə-sevə riayət etdiklərindən sonralar başlarını dik tutmaqla tanınmışlar, Allah və Rəsuluna itaət etməyin qazandırdığı izzətlə nə yalançılara inanmış, nə də yollarını azmışlar, əksinə, əldə etdikləri nemətlərin qədrini bilərək yaşamışlar.

Başqa nəsə deməyə ehtiyac varmı? Əqəsin Rəsulullahla görüşməsi, bu görüşdə ona verilən həyati əhəmiyyətə sahib tapşırıq və deyilən o möhtəşəm söz özünə və bütün qəbiləsinə kifayət etdiyi kimi, bu məlumatlar da bizə kifayət etməlidir... Yəqin ki, başqa nəsə bilməyə ehtiyac yoxdur. Təkcə Rəsulullahın Əqəsə dediyi o sözün necə dirildici bir söz olduğunu bilməli və anlamalıyıq. Başı dimdik tutmaq... Bu ifadə başlarımızın əyildiyi bu dövrdə bizi dirçəldəcək və ömrü boyu bizə kifayət edəcək qədər həcmli, cüssəli və siqlətli, zillət və həqirliyin alın yazımız kimi təqdim edildiyi bir dövrdə insanı düşünməyə vadar edən bir ifadədir.

Çıxardığımız nəticəni yazaq mı?

İslamı qəbul etmək başı dimdik olmaq, müsəlman kimi yaşamaq da başı dimdik yaşamaq deməkdir.

Bəni-Süheym qəbiləsinə başlarını dimdik tutmaq əmr olunmuşdu. Rəsulullah onları vətənlərinə bir qab dua oxunmuş su ilə göndərmiş və bu suyu öz məscidlərinə səpməyi əmr etmişdi. Bəli, məscid müsəlmanların öz başlarını sonralar dimdik tutmaq üçün əydikləri bir yerdir. Məscid özü mübarək bir yerdirsə, bəs görəsən, dua oxunmuş su oranı hansı cəhətdən mübarək qılmışdı? O suyun səpildiyi bir məscidin mübarəkliyi burdadır ki, müsəlmanlar oranın hər tərəfinə Peyğəmbərin dua oxuduğu suyun səpildiyinin fərqi vararaq ibadət etməklə istər-istəməz başlarını daim dimdik tutmuş olarlar. Belə bir məsciddə birlikdə əylən başlar bir-

lik və həmrəylik ruhu ilə başlarını dimdik tutmağa çağıran düşüncəyə yiyələnərlər. Bu mənada, məscid izzət ruhunun mənbəyidir. Məscidlərini dimdik olma duası ilə sulayanlar orda ibadət etməklə başlarını daim dimdik tutma bərəkətini əldə etmiş olurlar. Məscid Allahın anıldığı və birlik duyğusunun hiss edildiyi bir yerdir. Allahı anmaqdan uzaq olanlar və birliyin əhəmiyyətini anlamayanlar başlarını dimdik tutmağı bacarmazlar. Belələri əvvəl-əvvəl başlarını dik hesab etsələr də, bir müddət sonra bu xüsusiyyətlərini itirirlər. Çünki başın dik olması üçün başı dik tutmaq lazımdır.

Bəni-Süheym qəbiləsinin İslamı qəbul etməsi onların başlarını dimdik etmişdir. Amma bir şeydə diqqətli olmaq lazımdır: başın dimdik olması ilə başı dimdik tutmaq bir-birindən fərqli məfhumlardır. Bir insanın təkcə İslamı qəbul etməsi başını dik tutmaq üçün kifayətdir. Amma bunun fərqi nə varmaq başqa məsələdir. İslamı qəbul etdiyinə görə başının uca olduğunu anlayan kəs başını daim dik tutmaq üçün mübarizə aparmaq lazım olduğunu da anlamalıdır. Başımızın dimdik olması İslamı qəbul etdiyimizə görə Allahın bizə bəxş etdiyi bir nemətdir. Odur ki, heç vaxt başımızı əyməməliyik və bu, başımızı uca edən Rəbbimiz qarşısında borcumuzdur.

İslam ən böyük nemətdir. Onun ucaldığı başı ondan başqa heç kəs bu qədər ucalda bilməz. İslam izzətdir. İzzət Allah, Rəsulullah və möminlərdədir. Onu başqa yerdə axtaranlar başlarının niyə dimdik olduğunu anlamayanlardır. Başı dimdik tutmağa çalışmaq izzətin sahibinin kim olduğunu əsla unutmamaq deməkdir. Rəsulullahın İslamı qəbul etdiklərinə görə Allahın başlarını ucaldığı müjdələdiyi kəslərə başlarını dik tutmağı əmr etməsi İslamı qəbul etməyin insana izzət bəxş etdiyini, amma izzətlə yaşamaq üçün çalışmaq lazım olduğunu göstərir.

Allah izzət bəxş etməklə bizə lütfkarlıq etmişdir. Bu izzətə görə başı dik tutmaqla Ona şükür etmək lazımdır. Başı

dik tutmağın yolu istiğnadır. İstiğna yalnız Allaha möhtac olduğunu anlamaqdır. Dərdinin dərmanını fani varlıqlarda axtaran kəsi Allah elə onlarla baş-başa buraxar. Ehtiyacını özü kimi möhtacların qarşısında dilə gətirən kəsi Allah hamıya möhtac edər. Başı dik olmaq ehtiyacını yalnız Allahın qarşısında dilə gətirən Hz. Yaqub kimi davranmaq deməkdir. Şikayətindən təkəcə Allahın xəbərdar olduğu bəndələr başqa bəndələrin qarşısında əyilməzlər. Belələri izzətli olmaqda hamıya örnəkdirlər. Onlar zillətə səbəb olan davranışlardan uzaq dururlar və başlarını dimdik etmiş inanclarının onlara qazandırdığı şərəfi daim qoruyurlar. Buna görə də, həmişə başları dimdik olar, geyim-kecimlərindən, danışıklarından və davranışlarından izzət və vüqar yağar. Başı dimdik olanlar camaatı Allaha tərəf çağıran, gözəl işlər görən və “Mən müsəlmanlardanam” – deyərək kimin və nəyin tərəfində olduğunu qorxmadan dilə gətirənlərdir.

Allah bizə İslamı qəbul etməyi nəsib etməklə başımızı dimdik etmişdir. İndi bizim vəzifəmiz başımızı əyməmək, müsəlmanlığımıza dəyər vermək və izzətin kimdə və nədə olduğunu anlayaraq başımızı dimdik tutmaqdır.

Başlarımızı dik tutmalıyıq. Çünki İslamı qəbul etdiyimizə görə Allah başımızı dimdik etmişdir.

Quranla Tərbiyə Etmək

Hz.Musanın dövründə sehrbazlıq insanların gözlərini və qəlblərini təsir altına salan, pul və etibar qazandıran bir fəaliyyət kimi geniş yayılmışdı. Camaatı həqiqi dinə çağıran Hz.Musa bütün sehrbazları və onların texnikasını alt-üst edəcək möcüzə göstərməyə qadir olan bir peyğəmbər kimi göndərilmiş, onun əsası sehrbazların bütün sehr alətlərini udmuşdu. Sehrbazları susduran bu möcüzə sehrbazlığın təsiri altında qalmış əhalinin zəhnini darma-
dağın etmişdir.

Hz.İsanın dövründə tibb çox inkişaf etmişdi və həkimlik ən ali sənət hesab olunurdu. Hz.İsa tibbi susduracaq möcüzə göstərməyə qadir olan bir peyğəmbər kimi göndərilir, tibbin sağalda bilmədiyi xəstələri sağaldır, hətta ölüləri dirildirdi. Tibbi susduran bu möcüzə tibbin təsiri altında qalmış əhalini təəccübləndirirdi.

**Heç bir bilgi
onun sözləri-
nin hikmətinə
vara bilməz.**

Hz.Peyğəmbərimizin (s.ə.s) dövründə isə Məkkədə şairlik, natiqlik və ədəbiyyat çox geniş yayılmışdı. Belə ki, şairlərin qoşduqları şeirlər dildən-dilə dolaşır, bir sözlə, ictimai fikri məhz şeir formalaşdırırdı. Yazıb-oxumağı bacarmayan Hz.Muhamməd (s.ə.s) Quran adlı möcüzə ilə belə bir cəmiyyətə peyğəmbər kimi göndərilir. Quran çox bəlağətli olduğundan şeir və xitabətə dərindən bələd olan əhali onu: “Bu, bəşər kəlamı ola bilməz!” – deyərək heyretlə qarşılayırdı. Eynilə sehrbazlığın texnikasına dərindən bələd olan sehrbazların Hz. Musanın göstərdiyi möcüzənin onların göstərdiyi seh-

rin fəvqündə dayandığını və ya tibbə dərinədən bələd olan həkimlərin Hz. İsanın göstərdiyi möcüzənin onların etdiyi müalicə ilə müqayisə edilməyəcək mahiyyətə sahib olduğunu anladıkları kimi...

Quran tək-cə sözə məftun olan ərəb cahiliyyə cəmiyyətinə yox, bütün bəşəriyyətə qiyamətə qüvvədən düşməyəcək bir möcüzə kimi göndərilmişdir. Quranın qiyamətə qorunacaq bir möcüzə olması şairlik, natiqlik və filosofluğun qiyamətə bəşəriyyətin hidayət və ya zəlalətə yuvarlanmağına səbəb olacaq ən təsirli məcrə olacağını göstərir. Nə texnologiya xariqələr, nə tibb, nə də sehrbazlıq – heç bir şey, yalnız və yalnız söz insanları doğru yola gətirəcək və ya doğru yoldan azdıracaq.

İslam insanların sözlə daxil olduğu, sözlə fəaliyyət göstərdiyi və nəhayət, sözlə tərk etdiyi bir dairedir. Qurtuluşumuz və ya fəlakətimiz sözü duymaq, sözə uymaq və sözümüzə əməl etməkdəki dərəcəmizdən asılıdır. İncamızın təməlinə dayanan şey məhz sözdür və elə tək-cə bu faktın özü sözün qiyamətə bəşəriyyətin xoşbəxtlik və ya bədbəxtliyinin meyarı olacağını açıq-aşkar göstərir. Quran endirildiyi andan qiyamətə yeganə möcüzə olmağa davam edəcəksə, - bunu Allah Özü təsdiq edir, - onun davamlı məğlub etdiyi və meydan oxuduğu söz sahəsi haqla batilin arasındakı savaşın əsas sahəsi olacaq. Bu sahə Hz. Musanın dövründəki sehrbazlıq və Hz. İsanın dövründəki tibb kimidir. Quran hər növ sözü susduran və sözün fəvqündə dayanan ecəzkar bir möcüzə olaraq endirilmişdir.

Möcüzə - informasiya dövrü adlandırmaqla öyündüyümüz, medianın min bir formada həddindən artıq səs, söz, işarə və görüntü istehsal etdiyi bu dövrdə bütün söz, informasiya və ifadələri susduracaq tərzdə meydan oxumaqda və istiqnaya (mənəvi gücə) yiyələnməkdədir. Quranın bütün sözləri susduran üç xüsusiyyəti var: təhəddi (meydan oxuma), təcəlli

(hər kəsə niyyətinə əsasən təsir etmə) və təhəlli (müsbət əhvala kökləmə).

1. Quran söz ustalarına meydan oxuyur və onun kimi söz toplusunu meydana gətirməyin mümkün olmadığını açıq-aşkar bəyan edir: “Əgər bəndəmizə (Mühammədə (s.ə.s)) nazil etdiyimizə (Qurana) şəkkiniz varsa, siz də (fəsahtədə və beləgətdə) ona bənzər bir surə gətirin və əgər (“Bu, bəşər kəlamıdır” sözünü) doğru deyirsinizsə, onda Allahdan savayı (bütün) şahidlərinizi (bütələrinizi, şair və alimlərinizi bu işdə köməyə) çağırın! Madam ki belə bir işi bacarmırsınız, heç bacara da bilmərsiniz, o halda kafirlər üçün hazırlanmış, yənəcəyi (günahkar) insanlardan və daşlardan ibarət olan oddan (cəhənnəmdən) həzər edin!” (Bəqərə surəsi, 2/23-24) Heç bir söz və ya söz ustası buna tab gətirə bilməz. Bu, sözün üstün tutulduğu hər dövrü Quran qarşısında diz çökdürəcək ilk məziyyətdir.

2. Quran onu oxuyan kəsə niyyətinə əsasən təsir edən, möminin imanını, kafirin isə küfrünü artırان bir kitabdır: “Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik. O, zalımların (kafirlərin) ancaq ziyanını artırır”. (İsra surəsi, 17/82) Heç bir söz toplusu belə bir xüsusiyyətə sahib deyil. Təkcə Quran öz müxatəbinə niyyətinə əsasən təsir edir.

3. Quran oxunanda ətrafı “səkinət” bürüyür, otaqları dolduran və qübbələrdə inildəyən bu həzin səs ruha rahatlıq bəxş edir, qəlbləri yumşaldır və naməlum mahiyyəti ilə bizi ucaldır. Quran oxunanda sanki zaman dayanır. Zaman dayanmalıdır da... Çünki ona qulaq asmaqdan da vacib iş ola bilməz. Zaman dayananda Quran bizə heç bir bilgi mənbəyinin bəxş edə bilmədiyi əhvali-ruhiyyə bəxş edir, bizə rəhm edərək qəlblərimizə şəfa verir. Bu, heç kimin özünü təsirlənməkdən saxlaya bilmədiyi çox möhtəşəm bir ovsun olaraq səs, söz və bilginin bacarmadığını bacarır. Heç bir səs onun kimi zövq verə bilməz. Heç bir söz onun sözlərindən çıxan mənanı izah və kəsb edə bilməz. Heç bir bilgi onun sözlərinin hikmətinə vara bilməz. Oxunan, qulaqlara dolan,

qəlblərə axan və axdığı yeri islah edən o ülvə ilahi ifadələr ilk baxışda səsin, sözün və bilginin çərçivəsinə sığırılmış kimi görünən, amma əslində, bu çərçivəni qırılmış ifadələrdir. Bunu yalnız söz ustaları anlaya bilər. Eynilə sehrbazlığın texnikasına dərinlən bələd olan sehrbazların Hz. Musanın göstərdiyi möcüzənin onların göstərdiyi sehrin fəvqündə dayandığını və ya tibbə dərinlən bələd olan həkimlərin Hz. İsanın göstərdiyi möcüzənin onların etdiyi müalicə ilə müqayisə edilməyəcək mahiyyətə sahib olduğunu anladıkları kimi... Quranın möcüzəsi elə məhz bundan ibarətdir: o, bir söz toplusu olaraq sözün çərçivəsinə sığırılmış kimi görünərsə də, bu çərçivəni qıran və sözün sehrinə qapılan insanlara “Bu, bəşər kəlamı ola bilməz!” etirafını etdirən bir ehtişam və əzəmətə sahibdir.

Rəsulullah (s.ə.s) sözə aşıq olan ərəb cəmiyyətinə söz möcüzəsi ilə - Quranla gəlmiş və dibinəcən bataqlığa batmış bu insanları məhz bu möcüzə ilə ulduzların səviyyəsinə ucaltmışdır. Bu möcüzə söz ustası olan bu insanlara söz toplusu olaraq endirilmiş və onları sözün çərçivəsini aşacaq bir zirvəyə qaldırmışdır. Həmişə deyirlər ki, Rəsulullah səhabələrini dini söhbətlərlə tərbiyə etmişdir. Doğrudur, dini söhbət əsas tərbiyə metodlarından biridir, amma Peyğəmbərimiz (s.ə.s) səhabələrini əsasən Quranla tərbiyə etmişdir. Başlanğıcda Allah Quranı qəlbinə endirməklə öz Peyğəmbərini tərbiyə etmiş, sonra da Rəsulullah bu kitabı hər fürsətdə onunla birlikdə olanlara oxumuş və hər kəsə Quranla yönəlmişdir. İlk dəfə eşidən kəsi təsir altına salan və nəsihi olanları, imana gətirən, kafirləri isə, özündən çıxaran bu tilavət Quran möcüzəsinin bir məktəb olaraq ən cəlbedici xüsusiyyətidir. Toxunduğu dəriləri yumşaldan və qəbləri ürpərdən bu tilavət səhabələrin qəblərini ilmə-ilmə toxumuşdur. Bu tərbiyə metoduna dair qənaət hasil etmək istəyənlər müqəddəs məkanlardakı Quran tilavətinin onlarda meydana gətirdiyi təsirə diqqət yetirməlidirlər. Çünki bu təsir səhabəni səhabə edən atmosferin bir nümunəsidir.

Mündəricat

Ön Söz.....	5
Gənc Peyğəmbər və gənc dostları	7
Sənin Peyğəmbərin Kimdir?	18
Bir Əsri-Səadət Modeli: Haqq gənc	23
Vədimizə Necə Əməl Etməli?.....	29
İlk Nəslə Necə Bənzəməli?.....	35
Dostla Düşməni Bir-Birindən	
Ayırd Etməkdə İmran Nümunəsi	40
Həyatı Sevməyin Özü Şükür	44
Etmək Hesab Olunur	44
Bu Yol Üçün Tələb Olunan Azuqə Həyəcandır,	
Onun İsə Mənbəyi Səhabələrdir	50
Duamız: “Razı Qal Və Razı Sal!”	56
Sərhədləri Qoruyan Kəsin Sirri İfşa Olmaz	59
25 Qəpiyə Cənnət.....	64
Səbrə Görə Şükür Etmək,	
Şükrə Görə İsə Səbir Etmək.....	69
Sizə Müstəcəb Olacaq Bir Dua Etmək	
İmkanı Verilsəydi	73
Zehninə Yox, Qəlbinə Tay Axtar	78
İstiğfar Müvazinətimizi Təmin Edir.....	83
Başlarımız Dimdik.....	87
Quran Çağıltısı İlə Tərbiyə Etmək	91

